

Toplumsal Cinsiyet ve Antik Kentler: Prusias ad Hypium Antik Kenti Örneğinde

Pınar PINARCIK¹

Toplumsal Cinsiyet ve Antik Kentler: Prusias ad Hypium Antik Kenti Örneğinde

Gender and Ancient Cities: The Case of Prusias ad Hypium Ancient City

Öz

Bu makale, Prusias ad Hypium antik kenti özelinde hem antik dönemde kadınların mekânsal ve toplumsal görünürlüğünü hem de günümüzde kültürel miras alanında görev alan kadın uzmanların deneyimlerini toplumsal cinsiyet perspektifiyle değerlendirmektedir. Çalışmada, arkeolojik buluntular, yazıtlar ve mimari kalıntılar üzerinden antik kentte kadının temsili sorgulanırken; eşzamanlı olarak, kazı ve koruma çalışmalarında aktif rol alan kadın uzmanlar ve akademisyenlerin kentle kurduğu ilişki de analiz edilmiştir. Nitel araştırma yöntemiyle yürütülen çalışmada, antik kentlerin yalnızca geçmişi değil, bugünü de şekillendiren dinamikler barındırdığı vurgulanarak; kadınların hem tarihsel hem de güncel süreçlerdeki varlığının, kültürel mirasın yorumlanması ve aktarımında nasıl belirleyici olduğu ortaya konmuştur. Bu yönüyle çalışma, toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip miras politikalarının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Abstract

This article evaluates both the spatial and social visibility of women in the ancient city of Prusias ad Hypium and the experiences of women experts working in the field of cultural heritage from a gender perspective. In the study, while the representation of women in the ancient city is questioned through archaeological finds, inscriptions and architectural remains; simultaneously, the relationship of women experts and academicians who take an active role in excavation and conservation works with the city is also analysed. The study, which was conducted with qualitative research method, emphasised that ancient cities contain dynamics that shape not only the past but also the present, and revealed how the presence of women in both historical and contemporary processes is decisive in the interpretation and transmission of cultural heritage. In this respect, the study emphasises the necessity of gender-sensitive heritage policies.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Antik Kent, Prusias ad Hypium, Kadın Temsiliyeti, Kültürel Miras

Keywords: Gender, Ancient City, Prusias ad Hypium, Female Representation, Cultural Heritage

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Article

1. Giriş

Prusias ad Hypium (Konuralp), günümüzde Düzce il merkezinin 8 km kuzeyinde yer alan bir antik kenttir. Bithynia bölgesi içinde bulunan kent, antik tiyatro, atlı kapı, su kemerleri, Roma köprüsü, surlar ve Osmanlı dönemi yapı kalıntılarıyla dikkat çeker ve tarihsel süreçlerin izlenebildiği bir yerleşimdir (Pınarcık ve Berkant, 2024). Konuralp (Prusias ad Hypium), Düzce'nin en eski yerleşimlerinden biri olup,

¹ Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-posta: pinarpinarcik@duzce.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6757-1719>

antik yazarlar tarafından daha çok lokalizasyonu ve Hypios (Melen) Nehri kıyısında yer almasıyla anılmıştır. Kentin ilk adı Kieros (Memnon. Per. Her., XLII. 2) olup, Bithynia Kralı I. Prusias tarafından ele geçirildikten sonra Prusias ad Hypium adını almıştır (Okan, Bilir ve Çalışkan, 2022). Osmanlı döneminde ise Üskübü olarak bilinen yerleşim, Konur Alp Bey'e ithafen Konuralp adını almıştır (Özlü, 2015). Yerleşimin tarihi MÖ 3500'lere kadar uzanmakta olup (Ayengin, 2015), özellikle Roma döneminde büyük bir gelişim göstermiştir. Osmanlı döneminde bazı imar faaliyetleri yapılmış olsa da kent yapısı büyük ölçüde korunmuştur (Dikmen ve Toruk, 2017).

Kent, Herakleialı Memnon'a göre Herakleialılar tarafından kurulmuştur. Kieros isminin kökeniyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. MS 3. yüzyılda basılan sikkelerde Kieros'un bir kahraman olarak tasvir edilmesi, adın Yunanistan'dan gelen bir figüre ait olabileceğini düşündürmektedir. Ancak British Museum'daki Antoninus Pius dönemi sikkesi, Hypios ve Kieros'un nehir tanrıları olarak gösterildiğini ortaya koymaktadır (Okan vd., 2022). Burada anlatılan figürlerin tamamının erkek olması, anlatının kahramanlık ve şehir kuruculuğu gibi konularda erkekler üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Nehir tanrıları, kahraman figürleri ve kenti kuranlar erkek olarak tasvir edilmektedir. Antik dünyada kadınların kurucu mitolojilerde ya da şehir kimliklerinde daha az görünür olması, toplumsal cinsiyet perspektifi açısından dikkat çekici bir unsurdur.

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma, Prusias ad Hypium Antik Kenti örneğinde toplumsal cinsiyetin antik mekânlardaki temsili ve günümüzdeki algısı üzerine bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Antik dönemde kadın ve erkeklerin mekânsal dağılımı, sosyal rolleri ve kentsel yapılarla ilişkisi incelenerek, cinsiyet temelli bir mekân okuması yapılacaktır. Ayrıca, günümüzde bu antik kente dair akademik ve yerel algının nasıl şekillendiği, toplumsal cinsiyet perspektifinden nasıl değerlendirildiği sorular yoluyla araştırılacaktır. Böylece, kültürel mirasın toplumsal cinsiyet boyutuyla ele alınmasının, koruma ve turizm politikalarına nasıl yansıtılabileceği üzerine çıkarımlar yapılacaktır.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda kullanılan veri toplama yöntemlerinden biri de derinlemesine mülakat ya da görüşme tekniğidir (Özbey, 2021). İnsanların günlük deneyimlerini, algılarını ve ilişkilerini inceleyerek konuların toplumsal olarak anlamayı amaçlar. Evrensel bir gerçeklik iddiasında bulunmaz, toplumsal gerçekliğin bağlama özgü olduğunu savunur (Çoşkun, 2024). Öncelikle, Prusias ad Hypium Antik Kenti'ne dair mevcut literatür taranarak tarihsel ve arkeolojik veriler değerlendirilmiştir. Ardından, toplumsal cinsiyet perspektifinden antik kentlerin algılanışı ve yorumlanması üzerine derinlemesine bir analiz yapılmıştır. Çalışmada yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmış, aynı zamanda bazı veriler yazılı olarak alınmış ve veri toplama sürecinde kartopu örnekleme yöntemi uygulanmıştır. Özellikle kadın katılımcılarla yapılan görüşmede toplam yedi kişiyle görüşülmüştür. Bu kapsamda, akademisyenler, arkeologlar ve ilgili uzmanlarla görüşmeler yapılmış, açık uçlu sorular aracılığıyla nitel veriler elde edilmiştir. Görüşmelerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılacak ve tematik kategoriler oluşturularak veriler çözümlenecektir. Bu sayede, antik kentlerin toplumsal cinsiyet bağlamında nasıl algılandığı ve günümüz koruma süreçlerinde bu algının nasıl bir rol oynadığı daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilecektir. Araştırma, gönüllü katılım ve bilgilendirilmiş rıza esasına dayanmakta olup, Düzce Üniversitesi Etik Kurulu'nun onayı alınmıştır.

2. Literatür Değerlendirmesi

2.1. Kültürel Miras, Antik Kent, Mekân ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamı

Dünya/Kültürel mirasının korunmasında toplumsal cinsiyet perspektifi, son yıllarda giderek daha fazla dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım, tarihsel alanların ve antik kentlerin seçilmesi, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması sürecinde çok önemli bir eksen sunar. Özellikle kadının rolü ve katkısı bu bağlamda yeniden ele alınması gereken temel unsurlardan biridir. Gündelik yaşamın kadının, iktidar alanlarının ise erkeğin elinde olduğu bir tarihsel anlatının ötesine geçmek, hem toplumsal cinsiyet eşitliği hem de insanlığın ortak mirasının geleceği için önemlidir. Antik kentlerin tarihsel, kültürel ve sosyal dokuları incelendiğinde, kadınların bu alanlarda çeşitli rollere sahip olduğu görülmektedir. Yönetici, rahibe, emekçi, tüccar ya da günlük yaşamın içindeki bireyler olarak kadınlar, antik kentlerin sosyal dinamiklerinin ayrılmaz bir parçası olmuşlardır. Ancak bu rollerin tarihsel kayıtlarda yeterince temsil edilmemesi, antik kentlerin kadın odaklı bir perspektifle değerlendirilmesini zorlaştırmıştır. Arkeolojik buluntular ve sanat eserleri, bu eksikliği gidermek için önemli birer kaynak oluşturmaktadır. Antik kentlerin korunmasında toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir yaklaşım, bu alanları daha kapsayıcı hale getirebilir. Kadınların mirası, bu kentlerin tarihsel kimliklerinin bir parçası olarak görülmeli ve bu unsurlar, koruma planlamalarında öne çıkartılmalıdır. Örneğin, bir antik kentin önemli bir bölgesinde bir rahibe ya da bir kadın yöneticiye adanmış bir yapı bulunuyorsa, bu yapının tarihsel anlamının vurgulanması ve tanıtımının bu bağlamda yapılması gerekir. Arkeolojik kalıntılar ve antik metinler, geçmişteki toplumsal ilişkileri ve mekânsal yapıları anlamamıza yardımcı olur. Zaman içinde insan düşüncesinin değişmesiyle birlikte mekânın taşıdığı anlam da dönüşmüştür. Mekân; mimari, yönetimsel ve hiyerarşik unsurları barındırır ve düşüncenin etkisiyle şekillenir (Mazı, 2008).

Çağdaş coğrafya anlayışında mekân, yalnızca fiziksel bir çevre değil, toplumsal ilişkilerin, kültürel normların ve politik süreçlerin şekillendirdiği bir yapı olarak ele alınmaktadır. Yücesahin-Yazgan'a göre mekân, toplumsal eşitsizliklerin (örneğin kadın-erkek, özel-kamusal, zengin-yoksul) üretildiği bir alan olup, kentlerde erkek egemenliğini ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yeniden üretmektedir. Tarihsel olarak kent planlaması erkek-merkezli bir bakış açısıyla gelişmiş ve Endüstri Devrimi döneminde kadınları ev içi alana hapseden mekânsal ayrımlar yaratılmıştır. Günümüzde de kentsel yapılar ve toplumsal normlar bu eşitsizliği sürdürmektedir. Kent mekânı, toplumsal pratikleri üretirken aynı zamanda değişen ideolojilere göre yeniden şekillenir. Cinsiyetçi ideolojiler mekâna yerleşirken, mekân da toplumsal cinsiyet rollerini belirleyen bir araca dönüşmektedir. Bu nedenle, kentsel mimari, planlama ve yaşam alanlarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin araştırılması ve eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Yücesahin ve Yazgan, 2017). Mekânlar, toplumsal ilişkileri sadece sözlü ifadelerle değil, semboller ve imalar yoluyla da biçimlendirir. Örneğin, silahlı erkek heykelleri, kahvehaneler, stadyumlar gibi alanlar, eril bir gündelik üretimin parçasıdır. Kadın ve erkeklerin bir arada bulunduğu alanlar olsa da, kentsel mekânda belirgin bir erkek hâkimiyeti devam etmektedir. Kentsel mekânın kullanımı da bu cinsiyet rollerine göre ayrılmış, biçimlenmiş ve sonuç olarak cinsiyetlenmiştir. Bu mekânsal yapılanma, toplumsal yaşamda kadınların ikincil konumunu pekiştirerek cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmektedir. Cinsiyetçi toplumsal düzen, erkekliği aktif, kadınlığı ise pasif olarak tanımlamakta ve bu ayrım, günlük yaşam pratiklerinde erkekleri güç ve imtiyaz sahibi olarak konumlandırmaktadır. Kentlerdeki eli silahlı erkek ve asker heykelleri, erkekliğin güç ve şiddetle özdeşleşmesini pekiştirerek bireyin toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirmesine katkıda bulunur. Kent tasarımı ve toplumsal yapı arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu için, kentsel planlamada toplumsal cinsiyet eşitsizliğine odaklanmak gerekmektedir (Yücesahin ve Yazgan, 2017).

Antik kentin en önemli kalıntılarından birisi tiyatrosudur. Çalışma özelinde Prusias ad Hypium tiyatrosu ele alındığında, Roma tiyatrolarının tipik özelliklerini taşımaktadır. Yunan tiyatrolarının aksine, burada daha çok halkın ilgisini çeken kanlı gösteriler ve spor müsabakaları düzenlenmiştir. Kentte bulunmuş bir mezar yazıtı, Atinalı bir tragedya oyuncusu olan Tiberius Klaudius Philoksenos'un burada öldüğünü ve mezar taşına tiyatro maskı kabartmasının eklendiğini göstermektedir. Ayrıca, bir Aphrodisiaslı pankreas boksörünün müsabakalara katıldığı yerler arasında Prusias ad Hypium'un da bulunması, tiyatronun spor karşılaşmaları için de kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Bununla bağlantılı olarak, *aditus maximus*ların üzerindeki *tribunalia* bölümlerinin varlığı dikkat çekicidir (Okan vd., 2022). Burada doğrudan toplumsal cinsiyetle ilgili bir veri bulunmamaktadır. Ancak tiyatronun kullanımına dair verilen örnekler erkek odaklı bir kamusal alan pratiğine işaret etmektedir. Tragedya oyuncusu ve pankreas boksörü gibi figürler erkeklerdir ve anlatılan etkinlikler erkek egemen bir eğlence anlayışına dayanmaktadır.

Kentler ve kamusal mekânlar, tarih boyunca toplumsal örgütlenme ve ekonomik üretim biçimlerine bağlı olarak şekillenmiştir. Kentlerin tarihsel gelişimi, ilk yerleşimlerden günümüz küresel kentlerine kadar uzanırken, antik çağda ortaya çıkan "kamusal alan" kavramı da zamanla değişime uğramıştır. Günümüzde, toplumsallaşmaya yönelik kamusal alanlardan, bireysel fayda odaklı özel ve korunaklı alanlara doğru bir dönüşüm yaşanmaktadır. Kamusal alan kavramı, tarih boyunca herkese açık ve ortak kullanım alanlarını ifade etmiştir. Kamusal alan, insanların bir araya gelebildiği, toplumsal etkileşimlerin gerçekleştiği yerlerdir ve kentlerde bu alanlar kamusal yaşamın merkezini oluşturur. Sennet'ten aktaran Gül ve arkadaşlarına göre ise meydanlar, caddeler gibi somut mekânlar kamusal alanın fiziksel yansımaları olup, kentin ruhunu ve ambiyansını oluşturur. Bu alanlar, fiziksel, sosyal ve sembolik olarak kenti dönüştüren önemli araçlardır (Gül, Negiz, Efe ve Özcan, 2016).

Kamusal ve özel alan arasındaki ilk ayrım, Antik Yunan'da site devletlerinde görülmüş, özgür yurttaşların ortak alanları kamusal, bireysel mülkiyet ise özel alan olarak kabul edilmiştir. Bu şehirler, kendi mekânlarını üretip dönüştürmüşlerdir. Bu nedenle, antik kentin mekânını, oluşum süreciyle, biçimiyle ve kendi zaman ritmi (gündelik yaşam döngüsü) içinde inceleyebilecek bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Agora, tapınak, stadyum gibi merkezler, antik şehirlerin çok merkezli yapısının parçalarıdır (Lefebvre, 1991). Habermas'tan aktaran Gül ve arkadaşlarına göre, kamusal alan kavramı modernizme paralel olarak gelişmiş ve kökleri Antik Yunan'a dayanmıştır. Antik dönemde agora, stoa, tiyatro ve gymnasion gibi yapılar kamusal alanın ilk örnekleridir. Yurttaşlar siyasal ve toplumsal meseleleri tartışmak için bu alanlarda bir araya gelirken, köleler ise yalnızca sahiplerinin belirlediği alanlarda var olabilmıştır. Kamusal alanı kullanma hakkı, sadece vatandaşlara tanınan bir ayrıcalık olmuştur (Gül vd., 2016) ve öznesi yalnızca özgür yurttaşlardır; kadınlar, çocuklar ve yabancılar bu alana dâhil edilmez. Arendt'ten aktaran Odabaşı'ya göre Antik Yunan'da özgürlük, yalnızca erkeklere ait bir kavramdır (Odabaşı, 2018). Antik Yunan kentlerinde kamusal faaliyetlerin yürütüldüğü geniş alanlara "agora" denirdi ve burası ticari ve politik yaşamın merkeziydi. Jean-Pierre Vernant'ın çalışmaları da dâhil olmak üzere yapılan araştırmalar, Yunan kentinde merkezin sürekli değiştiğini göstermektedir. Başlangıçta savaşçılar ve liderlerin bir araya gelip ganimetlerini paylaştıkları yarım daire şeklindeki alan, zamanla şehir tapınağına, oradan da agoraya taşınmıştır. Agora, önceleri siyasal toplantıların yapıldığı bir yerken, eklenen kemerler ve galeriler sayesinde ticaretin de merkezi hâline gelmiştir (Lefebvre, 1991).

Antik dünyada kadınlık hem kentsel mekâna dâhil edilmiş hem de değersizleştirilmiştir. Kadınlara belirli ve sınırlı bir mekân ayrılmış, böylece kadınlık erkeklik ilkesine tabi kılınarak baskı altına alınmıştır. Tarihsel olarak tüm toplumlar, kadınların önemini azaltmış ve kadın ilkesinin etkisini sınırlandırmıştır. Antik Yunanlılar, kadını, kocasına ait ve onun işlediği bir tarla gibi görerek statüsünü doğurganlıkla ilişkilendirmiştir. Kadınların alanı ev içiyle sınırlıydı: tapınak ya da ocak etrafında, kapalı ve sabit bir

mekân olan *omphalos* çevresinde veya fırının bulunduğu alanda konumlandırılmışlardı. Kadınların toplumsal statüsü, mekânsal ve pratik statüleriyle birlikte kısıtlanmıştı ve bu iki boyut mekânsal pratikler açısından birbirinden ayrı düşünülemezdi (Lefebvre, 1991). Mekân sadece fiziksel bir unsur değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normları ve kültürel değerlerle şekillenen bir yapı olarak görülmektedir. Feminist coğrafyacılar, patriyarkanın mekâna yüklediği anlamlarla kadınların kamusal alanlardan dışlandığını ve özel alanlara hapsedildiğini savunur. Fenster (2005), özel ve kamusal mekânların kadınlar için ayrıştığını ve evin, kadınların namuslarını ve toplumsal rollerini ispat etmeleri gereken bir yer olarak kurgulandığını belirtir (Kaptanoğlu ve Yüceşahin, 2016).

2.2. Arkeolojik Alan, Materyal Kültür ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamı

Antik kentler, mekânın örgütlenmesi ve kullanım biçimleriyle toplumsal yapı hakkında önemli ipuçları sunar. Ancak bu mekânların nasıl kullanıldığı, kimler tarafından şekillendirildiği ve hangi toplumsal rollerle ilişkilendirildiği, maddi kültür üzerinden de incelenmelidir. Arkeolojik kazılar, yalnızca fiziksel mekânın değil, aynı zamanda geçmiş toplumlarda toplumsal cinsiyetin nasıl inşa edildiğinin de anlaşılmasını sağlar. Bu bağlamda, arkeolojik veriler ve materyal kültür unsurları, toplumsal cinsiyet rollerini yeniden değerlendirmeye olanak tanımaktadır. Arkeolojik veriler ve onların yorumlanması, üretilen bilginin toplumsallaşmasıyla tarih anlatısının bir parçası haline gelir. Bu nedenle arkeoloji, toplumsal algı ve belleğin inşasında önemli bir rol oynar. Arkeolog, ait olduğu kültür ve toplumla karşılıklı bir etkileşim içinde olup, bu döngüde hem etkileyen hem de etkilenen konumundadır. Arkeolojinin sosyo-politik bağlamı üzerine yapılan eleştiriler, arkeolojik bilgi üretiminde objektifliğin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalarda, cinsiyet, ırk, etnisite ve sınıf gibi önyargılarla üretilen arkeolojik bilginin eleştirisi önemli bir yer tutmaktadır. Yelözer'e göre, Hodder'ın "dolanıklık ilişkisi" kavramına göre, arkeolojik buluntular, arkeolog ve bağlamları arasında karşılıklı bir etkileşim ağı oluşturur. Bu ilişki, devletlerden bireysel tercihlere kadar uzanan toplumsal, ekonomik ve ideolojik faktörlerle şekillenir. Arkeoloğun yaptığı yorumlar, kendi bağlamından etkilenerek geçmişe yansır. Günümüz toplumsal cinsiyet rollerine dayalı bakış açısının arkeolojik bilgi üretiminde yer alması da bu sürecin bir sonucudur (Yelözer, 2015). Arkeolojik buluntuların kimliklendirilmesi, geçmişi kendi bağlamında anlamak için onları üreten ve kullanan öznelerin anlaşılmasını gerektirir. Arkeoloğun veriyi yorumlarken kendi bağlamını da denkleme katması kaçınılmazdır. Ana akım arkeolojinin düşünsel temeli, Aydınlanma felsefesine dayanır ve bu süreçte toplum doğa/kültür, zihin/beden gibi karşıtlıklar üzerinden tanımlanmıştır. Aydınlanma düşüncesinde "ilerleme" kavramı esas olup, bunun koşulu "ergin" bireylerdir; ancak bu bireyler yalnızca entelektüel erkeklerdir. Kadınlar ise hem fiziksel hem de entelektüel olarak ikincil görülmüş, doğa ile özdeşleştirilmiştir. Kültür ve medeniyet erkeklerle ilişkilendirilirken, kamusal alan ve faaliyetler erkeklerin tekeline girmiştir. Bu tarihsel süreç, erkek egemenliğinin kurumsallaşmasına yol açmıştır. Süreçsel Arkeoloji, disipline daha "demokratik" bir soluk getirdiği iddiasına rağmen erkek odaklı yapısını aşamamıştır. 1970'lerde Norveç arkeolojisi öncülüğünde toplumsal cinsiyet, disiplin içindeki cinsiyet eşitsizlikleri ve eril önyargılar tartışılmaya başlanmıştır. 1980'lerden itibaren, toplumu evrensel şablonlarla açıklayan katı nesnelci yeni arkeoloji anlayışına karşı Post Süreçsel Arkeolojiler gelişmiş ve bu süreç feminist teoriden beslenen arkeolojik yaklaşımlarla paralel ilerlemiştir. Bu yeni yaklaşım, ırk, etnisite, sınıf ve cinsiyet gibi toplumsal normlara dayalı önyargıları eleştirmiştir. Yelözer'e göre, Conkey ve Spector'ın (1984) makalesi, feminist arkeolojinin gelişiminde önemli bir dönüm noktasıdır (Yelözer, 2015).

Toplumsal cinsiyet rollerinin geçmişteki konumu ancak bağlamından koparılmadan ve günümüz eril önyargılarından arındırılmış eleştirel bir yöntemle incelenebilir. Yelözer, Hodder'un sözlerini aktararak; arkeoloğun yorum sürecinin kazı anından itibaren başladığını "yorum malanın ucundadır" ifadesiyle vurgular (Yelözer, 2015). Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak, toplumun norm ve

değerlerine göre belirlenen ve sürekli yeniden üretilen bir kimlik olarak ele alınmaktadır. İnsan topluluklarında cinsiyete dayalı rollerin, bireylerin yaşam biçimlerini, ideolojilerini ve toplumsal hareket alanlarını belirlediği ifade edilmektedir. Toplumsal cinsiyet arkeolojisi, geçmiş toplumlarda cinsiyet ve yaşa göre şekillenen günlük yaşamları ve kültürel davranış örüntülerini arkeolojik veriler aracılığıyla inceleyen bir yaklaşımdır. Geçmiş toplumların cinsiyete dayalı iş bölümünü, kimliklerini ve toplumsal dinamiklerini karşılaştırmalı bir perspektifle ele alınmalıdır. Bu bağlamda, biyolojik cinsiyetin ikili bir yapı olarak algılanmasının tarihsel ve kültürel bir üretim olduğu, bunun modern toplumlarda bir hiyerarşi doğurduğu ifade edilerek, arkeolojinin bu kalıplardan bağımsız olarak geçmiş toplumları incelemesi gerektiği vurgulanmaktadır (Sezgin ve Çilingiroğlu, 2021). Toplumsal cinsiyet yalnızca kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklara indirgenemeyeceği, bunun ötesinde toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen bir kimlik ve güç dinamiğidir. Toplumsal cinsiyet arkeolojisinin de tek bir cinsiyete odaklanmadan, toplumsal yapıların tamamını ele alan bütüncül bir yaklaşım geliştirmesi gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet arkeolojisi sadece kadınların görünürlüğünü sağlamak gibi dar bir çerçevede ele almanın yanlış olduğu, aksine geçmiş toplumların bütün yapısını anlamak için toplumsal cinsiyetin önemli bir analiz aracı sunduğunu savunulmaktadır. Bu perspektif, arkeolojik yorumlarda daha kapsayıcı ve eleştirel bir bakış açısını teşvik etmesi bakımından oldukça önemlidir. Arkeolojik malzemeyi değerlendirirken, sadece cinsiyete atfedilen rolleri değil, aynı zamanda bu rollerin nasıl oluşturulduğunu, ne tür değişimler geçirdiğini ve toplumsal yapılar içinde nasıl işlediğini incelemek oldukça değerli olabilir (Sezgin ve Çilingiroğlu, 2021).

Okumuş'a göre (2014), arkeoloji disiplini, insanlık tarihindeki değişimleri inceleyen derin bir alan olmasına rağmen, cinsiyetçilikten bağımsız değildir. Kadınlar tarih anlatılarında genellikle figüran rollerle sınırlandırılmış ve bu eril bakış açısı arkeolojik çalışmalarda da devam etmektedir. Kazılarda ve araştırmalarda erkek merkezci bir yaklaşım nedeniyle kadın arkeologların görünmezliği, cinsiyetçi önyargılar ve bulguların taraflı yorumlanması sıkça görülmektedir. Özellikle mezar buluntularında silahların erkeklere, süs eşyalarının ise kadınlara ait olduğu gibi kalıplaşmış varsayımlar, arkeolojik verilerin yanlış değerlendirilmesine yol açmaktadır. Ayrıca, akademik ve saha çalışmalarında cinsiyet eşitliği ile toplumsal cinsiyet çeşitliliğine dair farkındalık çalışmalarının dışlanması, bu konudaki eksik ve yanıltıcı yorumları pekiştirmektedir. Kadın arkeologlar, mesleklerinde açık cinsiyetçilik, düşmanca tutumlar ve ayrımcılıkla karşılaşmaktadır. Bunun yanı sıra, kazı alanlarında sıkça korumacı cinsiyetçilik de görülmektedir. Kadın arkeologlar genellikle ofis işleri, çizim, depo sorumluluğu gibi "kadına uygun" görülen görevlerle sınırlandırılmakta, ağır fiziksel işlerden uzak tutulmaktadır. Türkiye'de pek çok kazıda kadın öğrencilerin "ağır işleri yapamayacağı" veya "fiziklerine uygun olmadığı" gerekçesiyle sahada aktif görev verilmediği gözlemlenmektedir. Bu durum eleştirildiğinde, "sizi koruyoruz, yıpranmanızı istemiyoruz" gibi söylemlerle korumacı cinsiyetçilik devreye girmektedir. Örneğin, bir akademisyen yüzey araştırmasında kız öğrencileri istemediğini, çünkü onların hızlı yürüyemeyerek işi yavaşlatacağını savunmuş, tepkiler karşısında ise "ne gerek var o kadar yorulmalarına" diyerek korumacı söyleme sığınmıştır. Bu örnek, açık ayrımcılık eleştirildiğinde korumacı cinsiyetçiliğin nasıl bir savunma mekanizması olarak kullanıldığını göstermektedir. Okumuş (2024), AR-KA Projesi kapsamında 2023 yılında yürütülen çalışmada, kazı alanlarında yaşanan cinsiyetçiliğin raporlandığını ve özellikle korumacı cinsiyetçiliğin sıradan ve yaygın örneklerinin ortaya konduğundan bahsetmektedir. Görüşmecilerin ifadeleri, kadın arkeologların mesleki fırsatlardan dışlandığını göstermektedir. Çalışmada, bazı kadın arkeologlar sırf kadın oldukları için yüzey araştırmalarına dahil edilmediklerini belirtmiştir. Ayrıca, kazı alanlarında iş bölümünün cinsiyetçi bir yaklaşımla yapıldığı, kadın çalışanların kıyafetlerinin ve varlıklarının "geleneksel" veya "yöresel" gerekçelerle sorun edildiği ifade edilmiştir. Bu durum, kazı alanlarında kadınlara yönelik bir tür "namus bekçiliği" yapıldığını göstermektedir. Kazı ekiplerinde arazi sorumlusu olarak erkeklerin tercih edildiği, kadınların ise çizim ve raporlama gibi destekleyici işlere yönlendirildiği vurgulanmıştır. Bu tür ayrımcılık başlangıçta "pozitif ayrımcılık" gibi

görünse de, kadın arkeologlar bunun aslında kendilerini ekarte eden ve mesleklerini icra etmelerini engelleyen bir dışlama biçimi olduğunu belirtmiştir. Okumuş'a göre, kadınları "koruma" bahanesiyle meslekten dışlayan bu yaklaşım, onların kırılğan ve alıngan olarak etiketlenmesine yol açmaktadır. Kadın arkeologlar sözlü veya fiziksel tacizi dile getirdiğinde yalnızlaştırılıyor, susturuluyor ve inandırıcı bulunmuyorlar. Korumacı cinsiyetçilik, aslında kadınları desteklemek yerine, onların potansiyellerini kısıtlayan ve gerçek sorunlarla yüzleşmelerini engelleyen bir tutumdur. Başlangıçta olumlu görünen bu yaklaşım, zamanla kadınları kontrol eden ve sınırlayan bir stratejiye dönüşmektedir. Kadınların arazi çalışmalarına veya belirli işlere uygun olmadığı fikri yaygınlaştıkça, bu durum toplumsallaşarak "kadın işi" gibi ayrımların oluşmasına ve kadınların belirli işlerden sistematik olarak dışlanmasına neden olmaktadır (Okumuş, 2024).

Prusias ad Hypium'da şu an devam eden kazı veya restorasyon projelerinde kadınların katkılarına dair genel olarak, kadın arkeologlar ve uzmanlar kazı ve restorasyon projelerinde aktif olarak görev alsalar da sayılarının az olduğu görülmektedir. Ancak, kültürel mirasın korunması ve belgelenmesinde önemli katkılar sağlamaktadırlar. Bizzat alanda çalışan Aylin'e göre, *"Prusias ad Hypium tiyatrosunda 2013 yılından beri devam eden kazılarda kadın çalışanlar, kültürel mirasın ortaya çıkarılması ve korunmasında önemli görevler ve sorumluluklar üstlenmiştir. Bu kazı, uzun yıllar bir okul gibi hem kadın hem de erkek öğrencilere büyük katkılar sağlamıştır. Ayrıca restorasyon projesini hazırlayan firmanın birçok alanında uzmanlaşmış kadın çalışanları bulunmaktadır. Banu'ya göre, kazı çalışmalarında kadınların katkısı daha çok eserlerin takibi, temizlenmesi ve fotoğraflanması gibi konular oluyor."*

Katılımcılar, genel olarak, kadın uzmanların restorasyon ve kazı çalışmalarındaki oranının geçmişe kıyasla artsa da hâlâ erkeklere göre düşük seviyede olduğunu belirtmiştir. Bu konuda Aylin: *"Kazı alanında Konuralp Müze Müdürlüğü arkeoloğu olarak görev almaktayım. Benim dışımda proje bazlı çalışan bir arkeolog ve bir restoratör görev yapmaktadır. Sezon içerisinde nadiren de olsa stajyerler gelebilmektedir. Oran olarak bakıldığında, 25 kişilik işçi ekibi ve 6 uzman erkektir. Kadın çalışan sayısını yeterli bulmuyorum. Ne yazık ki arkeolojik kazıların hâlâ bir beden gücü işi olarak görüldüğünü ve bu nedenle erkeklere öncelik verildiğini düşünüyorum* diye aktarırken Banu'ya göre: *kadınların bu alandaki varlıklarının yeterince desteklenmediğini düşünüyorum 1 uzman arkeolog, 1 belediye işçisi ve 2 geçici (1 arkeolog ve restoratör) kadın personel bulunuyor. Daha önce de belirttiğim gibi her şey güç odaklı oynanıyor ve yapamazlar yürütemezler gözüyle bakılıyor"* demiştir.

Bu bağlamda katılımcılara geçmişten günümüze kültürel miras çalışmalarında kadın arkeologlar ve uzmanların üstlendiği rollere dair sorulan soruya; Gözde (42), *"Prusias ad Hypium özelinde Konuralp Tiyatro kazılarının ilk bilimsel danışmanının bir kadın arkeolog olduğunu ve arkeoloji bölümünün kurulmasında da kadın arkeologların önemli çabalar harcadığını"* vurgulamıştır. Günümüzde ise kazılarda daha az sayıda kadın arkeoloğun yer aldığını belirtmektedir. Serap (44), *"kadın arkeologların uzmanlık alanlarında önemli işler yaptığını ve bu alandaki rollerinin zaman içinde giderek arttığını"* söylemektedir. Yeliz (52), *"kadınların kültürel miras çalışmalarında etkin olduğunu"* belirtmektedir. Handan (46) ise sorulan soru ile ilgili şöyle demiştir:

"Erkek egemen bir alan halinde başlayan kültürel miras çalışmaları hızlı bir şekilde kadın elinin değmeye başladığı ve 20. yüzyıl itibari ile aktif olarak kadınların da etkin olduğu bir zemine dönüşmüştür. Kadın arkeologlar 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında geri planda çalışan destek unsurları ve /veya yardımcı unsurlar olarak baskılanmış olsa da hızlı bir ivmeyle alanda söz sahibi olmayı başarmışlardır. Şüphesiz 20. yüzyıl feminist hareket bu sürecin kadın lehine gelişmesinde, kadın öğrenci ve arkeologların sayısında artış görülmesinde önemli başarı sağladı. Bu durum kültürel miras çalışmalarının farklı

perspektiflerden ele alınmasına olanak sağlayarak toplumların yapısı, cinsiyet rolleri ve ilişkileri, kadınların tarihsel süreç içerisindeki değişken statüleri farklı bakış açılarıyla ele alınmaya başladı. Processual ve Post-processual/Süreçsel ve Süreç Sonrası Arkeoloji akımları ile arkeolojide aktrisler ve aktörler eserlerin önüne geçti ve insan odaklı bakış açıları ile arkeolojik okumalar gerçekleştirilmeye başlandı. Kadın arkeologlar kadının tarihsel süreçte doğru anlaşılabilmesini sağlayan bakış açıları ile anlamaya ve kurgulamaya çalıştığımız geçmiş zaman toplum dinamiklerini doğru şekilde inşa etmemizi sağlayan bilirkişiler olarak günümüzde etkin rol ve statülere sahiptir.”

Yapılan araştırmalarda, geçmişin keşfi ve analizine dair klasik anlatıların genellikle arkeolojiyi erkekler tarafından oluşturulmuş bir meslek olarak sunduğu eleştirilmektedir. Kadınların arkeoloji disiplininin dışlanması iki temel mekanizmayla gerçekleştiği belirtilmektedir. Birincisi, tarih yazımı analizlerinde toplumsal cinsiyet politikalarının göz ardı edilmesidir (Durğun, 2020). İkincisi ise, alana önemli katkılar sunmuş kadınların bireyselleştirilerek istisnai figürler olarak gösterilmesi ve başarılarının cinsiyetlerinden bağımsız, adeta bir “onursal erkek” gibi değerlendirilmesidir. Ancak günümüzde bu yaklaşımlar eleştirilmeye başlanmıştır. Amerika’daki kadın arkeologlarla ilgili eleştirel tarih yazımı çalışmaları ve Avrupa’ya odaklanan bir başka araştırma gibi yayınlar bu durumu incelemektedir. Benzer şekilde, Avustralya’daki kadın arkeologlarla ilgili makaleler de yayımlanmıştır. Ayrıca, diğer disiplinlerde de biyografik incelemeler yoluyla benzer eleştiriler yapılmaktadır. Bu çalışmalar, kadınların katkılarının sistematik olarak disiplinin kolektif hafızasından silindiğini, ancak kendi dönemlerinde aslında önemli kabul edildiklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bu görünürlük araştırmalarının sınırlarını ve amacını eleştirel bir şekilde değerlendirmek de gereklidir. Meslekte eşitlik ve görünürlük genellikle, kimlerin hangi işlere erişebildiği ve dolayısıyla geçmişin nasıl şekillendirildiği perspektifinden ele alınmaktadır (Sørensen, 2006). Prusias ad Hypium’un miras yönetimi sürecinde kadınların daha aktif olabilmesi için katılımcıların görüşleri birbirine benzer ve destekleyiciydi. Bu bağlamda, Gözde, “kazılarda daha fazla kadın arkeolog ve işçi çalıştırılmasını” önermektedir. Handan, “farkındalık eğitimleri, kadın temsiline artırılması, yönetim ve danışma kurullarında kadınlara yer verilmesi, aktif görevler verilmesi ve başarı hikayelerinin paylaşılması gerektiğini” ifade etmektedir. İlknur, “kadınların ilgisini çekebilecek düzeyde bilgilendirme konferansları düzenlenmesi, aktif kadın örneklerinin gösterilmesi ve workshoplar yapılmasını” önermektedir. Yeliz, “her alana özel uygulamalar geliştirilmesi gerektiğini” belirtmektedir. Günümüzde antik kentte çalışanlardan Aylin’in yorumu ise şöyledir: “Daha fazla kadın çalışan alımı yapılmalı ve kadın çalışanların kazı alanlarında görülmesine alışılmalıdır. Kazılarda çalışan işçilerin eğitilmesi gerekmektedir. Ataerkil anlayış nedeniyle kadın çalışanların söylediklerinin göz ardı edilmesi, ciddiye alınmaması ve otorite olarak görülmemeleri iş akışını yavaşlatan ve engelleyen durumlardır. Banu’ya göre, kadınların geri planda tutulmasından ziyade körelen düşüncelerin yok olması, kadın gücünün her anlamda desteklenmesi gerektiğinin düşüncesindeyim. İş anlamında bile kadınlar görmezden gelinip sadece erkek çalışan ağırlıklı işe alım yapılıyor, körelen düşüncelerin yok edilmesi için ise kadınların sesini duyurması gereken bir topluluk oluşturması gerektiğini düşünüyorum.”

Toplumsal cinsiyet arkeolojisinin benzersiz katkısı ve meydan okuması, toplumsal cinsiyetin çeşitli toplumsal pratiklere nasıl dahil edildiğini ve bir nesnenin nasıl toplumsal cinsiyetle ilişkilendirilen bir şey haline geldiğini araştırma yeteneğidir. Toplumsal cinsiyetin değerlendirilmesi ve tanınmasının maddi koşullarla nasıl şekillendiğini ve bu koşulları nasıl etkilediğini anlamak, toplumsal cinsiyetin bir sosyal olgu olarak varlığına dair teorik tartışmalara önemli bir katkı sunmaktadır (Sørensen, 2006). Bu sebeple antik kent kadın ilişkisini ele alırken önemseydiğimiz bağlamlardan bir diğeri de bu olmuştur. Bu noktalar ne kadar tartışılır olursa o kadar görünür olacaktır.

2.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin/Eşitsizliğinin Miras Alanlarına Etkisi

Kültürel miras, insanlığın binlerce yıllık birikiminin somut ve somut olmayan unsurlarla günümüze ulaşan kalıntılarıdır. Alanyazında somut (arkeolojik alanlar, anıt eserler, tarihi kentler) ve somut olmayan (dil, gelenek, müzik, törenler) olmak üzere iki gruba ayrıldığı görülmektedir. Kültürel miras, geçmiş ile bugün arasında bağ kurarak kimlik ve kültürel değerlerin korunmasını sağlarken, aynı zamanda insan yaşamını manevi açıdan da zenginleştirmektedir (Coşar, 2017). Kültürel mirasın korunması ve tanınırlığı, bireysel ve toplumsal hafızanın devamlılığı açısından büyük önem taşımaktadır. Bireylerin kişisel yaşamışlıkları geleceği şekillendirirken, kültürel miras da toplumun geçmişine ışık tutar. Bu mirasın korunması, farkındalık yaratmayı gerektirir ve bu süreçte sosyal sorumluluk projeleri etkili olabilir. Türkiye, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, bu nedenle kültürel miras açısından zengin bir ülkedir. Ancak bu mirasın korunması, bireylerin bilinç düzeyi ve duyarlılığı ile doğrudan ilişkilidir (Halaç ve Demir, 2017). Kültürel mirasın korunması ve aktarımı, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden bağımsız değildir. Geleneksel olarak kültürel miras yönetimi ve koruma süreçlerinde erkek egemen bir yapı gözlemlenirken, kadınların bu süreçlerdeki katkıları sıklıkla göz ardı edilmiştir. Oysa toplumsal hafızanın şekillenmesinde kadınların rolü büyüktür; gerek gündelik yaşam pratiklerinin aktarımında gerekse el sanatları, sözlü gelenekler ve ritüeller gibi somut olmayan mirasın korunmasında kadınlar merkezi konumdadır. Kültürel mirasın korunmasında toplumsal cinsiyet perspektifiyle hareket edilmesi, kadınların geçmişteki ve günümüzdeki rollerinin görünür kılınmasını sağlayarak daha kapsayıcı bir miras anlayışı geliştirilmesine katkıda bulunacaktır (Coşar, 2017).

Kültürel mirasın kadınlar için daha erişilebilir ve kapsayıcı hale getirilmesi adına katılımcılardan Gözde; *“kültürel miras projelerinde kadınların daha fazla görevlendirilmesi gerektiğini”* vurgulamıştır. Handan, *“eğitim ve farkındalık programları, kapsayıcı araştırmalar, topluluk katılım projeleri, dijital erişim araçları ve mentorluk programları gibi çalışmaların yürütülebileceğini”* belirtmiştir. İlknur, *“kadınlara özel etkinliklerin düzenlenmesi ve onların ekonomik özgürlük kazanmalarını sağlayacak projelerin geliştirilmesi gerektiğini”* ifade etmiştir. Yeliz, *“teknolojik olanakların daha fazla kullanılmasını”* önermiştir. Aylin, *“kazi bütçelerinin artırılması, beden gücü gerektirmeyen işlere yönelik desteğin artırılması ve kadın arkeologların yalnızca seramik yıkama, çizim gibi laboratuvar işlerine yönlendirilmesi yerine eşit görev paylaşımının sağlanması gerektiğini”* vurgulamıştır. Banu, *“kadınların kültürel miras alanında daha görünür olması için topluluklar oluşturulması ve etkinlikler düzenlenmesi gerektiğini”* belirtmiştir. Serap, *“kadınların temsiliyetini artıracak ve aktif rol almalarını sağlayacak projeler üretilmesi gerektiğini”* söylemiştir. Katılımcılar tarafından *“bölgedeki miras koruma politikalarının, kadınların ekonomik veya sosyal anlamda güçlenmesine şu an için doğrudan katkı sağlamıyor gibi görünse de gelecekteki gelişmeler, özellikle restorasyon sürecinin ardından, bu konuda değişim yaratabilir”* şeklinde fikir belirtilmiştir.

Dünya Miras Listesi'ne alınan alanların belirlenmesinde erkek egemen bir tarih anlayışının etkili olduğu ve kadınların tarihsel birikiminin göz ardı edildiği eleştirilmektedir. Bu eleştiriler, dünya miras alanlarının korunması ve yönetim planlarında da toplumsal cinsiyetin dikkate alınmadığı iddiasıyla sürmektedir. Günümüzde kültürel mirasın korunması, kalkınmanın yıkıcı etkilerini dengelemek adına büyük önem taşımaktadır. Ancak gelişme, kültürel varlıkları tehdit etmekte ve insanlık bu risklere karşı küresel mekanizmalar geliştirmektedir. Bu mekanizmalardan en önemlisi, UNESCO'nun 1972'de kabul ettiği *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme*dir. Türkiye bu sözleşmeyi 1983 yılında imzalamıştır. Aradan geçen sürede Dünya Miras Listesi farklı açılardan sorgulansa da, kültürel ve doğal mirasın korunmasında temel bir araç olma niteliğini korumaktadır (Şahin, 2017). Bu notaya odaklanarak katılımcılarla yapılan görüşmede, kültürel mirasın korunması süreçlerinde toplumsal

cinsiyet odaklı bir yaklaşım benimsenmekle birlikte, bu yaklaşımın henüz yeterince yaygın olmadığı genel kabul görürken bu konuda Handan detaylı bilgi vermiştir:

“Kültürel mirasın korunması süreçlerinde toplumsal cinsiyet odaklı bir yaklaşımın benimsenmesi, giderek artan bir ivmeyle önem kazanmaktadır. Ancak bu alan hâlâ gelişme aşamasındadır. Son yıllarda, toplumsal cinsiyetin kültürel mirasın korunmasında önemli bir faktör olduğu konusunda artan bir farkındalık bulunduğu, kadınların kültürel mirasın korunması ve yönetimi süreçlerinde aktif ve eşit bir şekilde yer aldığı görülebilmektedir. Birçok uluslararası örgüt, özellikle UNESCO gibi kuruluşlar, toplumsal cinsiyetin kültürel miras çalışmaları üzerinde etkisini vurgulamaktadır. Kadınların ve yerel toplulukların katılımını teşvik eden politikalar geliştirilmektedir. Bazı kültürel miras koruma projeleri, toplumsal cinsiyet eşitliğini göz önünde bulundurmakta ve kadınların role dair inisiyatifler yürütmektedir. Bu tür projeler, kadınların ve yerel toplulukların geleneksel bilgi ve uygulamalarını koruma sürecinde daha görünür hale gelmelerine yardımcı olmaktadır. Buna karşın kültürel mirasın korunması süreçlerinde, hâlâ birçok yerde cinsiyet eşitsizlikleri ve kadınların yeterince temsil edilmemesi gibi sorunlar olduğu da bir gerçektir. Kadınların karar alma süreçlerindeki yetersiz temsili, toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşımın uygulanmasını sınırlamaktadır.”

Toplumsal cinsiyet araştırmaları, dünya miras alanlarına yönelik yeni yaklaşımların önemli bir kaynağını oluşturmaktadır. Mevcut miras tanımları ve koruma pratikleri, ataerkil toplum düzeninin izlerini taşıdığı için eleştirilmektedir. Dünya miras alanlarının toplumsal cinsiyet açısından yeterince hassasiyet göstermediği ve erkek egemen kültürel miras anlayışını pekiştirdiği ileri sürülmektedir. Bu nedenle, dünya miras alanlarının toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele alınmasının, insanlığın gerçek ortak mirasını tanımlama ve koruma açısından büyük önem taşıdığı vurgulanmaktadır (Şahin 2017). Toplumsal cinsiyet perspektifinin antik kentlere uygulanması, bu mirasların geleceğe aktarılmasında yeniliklerle ilgili katılımcılara göre bu uygulamalar, kadınların görünürlüğü artırır, kültürel mirası daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir şekilde aktarır ve yanlış varsayımların önüne geçerek daha doğru bir miras anlayışı oluşturur. Handan’a göre, *“Toplumsal cinsiyet perspektifinin antik kentlere uygulanması, kültürel mirasın geleceğe aktarılmasında birçok yenilik sağlayabilir. Bu yaklaşım, kadınların ve cinsiyet temsilinin ve sosyal rollerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunarak, kültürel mirasın daha kapsayıcı bir şekilde ele alınmasını sağlayacaktır.”* Konuyla ilgili Aylin’in görüşü şöyledir: *“Geçmişte yapılan arkeolojik çalışmaların büyük bir kısmı erkek merkezli bir bakış açısıyla yürütüldü. Örneğin, mezarlarda bulunan silahlar genellikle erkeklere, dokuma aletleri ise kadınlara ait kabul edildi. Ancak toplumsal cinsiyet perspektifiyle yapılan yeni çalışmalar, bu tür varsayımların her zaman doğru olmadığını gösteriyor. Eksik veriler, kadınların toplumdaki çeşitli rollerini görmemizi engelleyerek yanlış yorumlara yol açabilir.”*

Kültürel miras, toplumsal güç dinamiklerinden bağımsız değildir; toplumsal cinsiyet rollerine göre şekillenmekte ve çoğu zaman toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri yeniden üretmektedir. Mirasın aktarımı ve üretiminde kadınların rolü sıklıkla görünmez kılınmakta, erkek merkezli (*androcentric*) bakış açıları nedeniyle kadınlar karar alma süreçlerinden dışlanmaktadır. Somut kültürel miras çoğunlukla ataerkil anlatılarla günümüze ulaşırken, somut olmayan miras toplumsal cinsiyetin farklı yönlerini yansıtabilmektedir. UNESCO’nun “Dünya Mirası” kavramı bile ataerkil bir anlayışı yansıtırken, Dünya Miras Listesi’nde yer alan alanlar da genellikle erkek egemen tarih anlatılarına dayanmaktadır. Kadınların miras alanlarındaki temsili oldukça sınırlı olup, kültürel mirasın korunmasında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için köklü bir zihniyet dönüşümüne ihtiyaç vardır. Dünya Mirası alanlarının seçiminde ataerkil ve somut odaklı kriterler ön plandadır; kadınlara dair unsurlar genellikle göz ardı

edilir. UNESCO süreçlerinde toplumsal cinsiyet hassasiyeti eksiktir. Kültürel mirasın korunmasında toplumsal cinsiyet eşitliği, sadece hak değil, sürdürülebilir kalkınma için de gereklidir. Bu dengesizliği gidermek için UNESCO, daha kapsayıcı bir yaklaşım geliştirmiştir (Şahin, 2017).

Çalışma kapsamında Prusias ad Hypium antik kentinde kadınların kültürel mirasa yaklaşımındaki değişim ve geleneksel miras aktarımındaki rolleriyle ilgili olarak Gözde, “2013 yılında başlayan kazılarla birlikte, kadınların antik materyallerin ve kültürel mirasın farkına varmaya başladığını, sahip çıkma konusunda daha gayretli davrandıklarını” belirtiyor. Handan, “tarihsel süreçte kadınların ailede kültürel aktarımın elçileri olduğunu, özellikle el sanatları, yemek tarifleri, folklorik hikâyeler ve geleneksel müzik gibi unsurların kadınlar aracılığıyla nesilden nesile aktarıldığını” vurguluyor. Ayrıca, “eğitim fırsatlarının artması ve toplumsal hareketlerin gelişmesiyle, kadınların kültürel miras projelerinde daha etkin hale geldiğini” belirtiyor. İlknur, “kadınların kültürel mirasa bakış açısının zamanla değiştiğini, geçmişte geri planda kalmış olan kadınların, günümüzde cinsiyet normlarını yıkmak için çalıştıklarını” ifade ediyor. Aylin, “arkeolojik kazılar başlamadan önce bölge halkının kültürel miras konusunda yeterince bilgili olmadığını ancak kazılarla birlikte yerel halkın, özellikle kadınların, farkındalık kazandığını” belirtiyor. “Kadınların eğitimle toplumları değiştirebileceğini ve bunun önemini” vurguluyor. Serap, “turizm odaklı gelişmelerin farkındalık yaratarak kadınların rolünü artırdığını” düşünüyor.

Türkiye’de kültürel miras ve toplumsal cinsiyet eşitliği giderek birlikte ele alınmaktadır. Kültürel mirasın tanımı genişledikçe, toplumsal cinsiyet ilişkileri bu alanda daha görünür hale gelmiştir. Arkeoloji gibi disiplinlerde cinsiyete duyarlı yaklaşımlar, özellikle kadınların tarihsel rollerini anlamamıza katkı sağlamış ve kültürel mirasa daha kapsayıcı bir bakış geliştirilmesine olanak tanımıştır (Şimşek, 2017). Arkeolojide toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten ziyade toplumsal algılarla şekillenen bir sosyal inşa olarak görülür. İkili (kadın-erkek) yapıdan öte, değişken ve bağlamsal bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet sabit değildir; sürekli yeniden üretilir ve değişir. Bu yapının mekânsal ve zamansal boyutlarını anlamak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Ayrıca bireyler, hem toplumsal cinsiyetin taşıyıcısı hem de onu şekillendiren aktörlerdir (Sørensen, 2006).

Kadınların antik kentlerdeki günlük yaşam ve sosyal rollerine dair arkeolojik buluntularla ilgili Gözde, “kadın temsillerinin çevresindeki kadına ait eşyaların betimlenmesinin, kadının toplumsal rolünü anlamamıza yardımcı olabileceğini” belirtiyor. Handan, “antik kentlerdeki arkeolojik buluntuların, kadınların ev içindeki rollerinin yanı sıra toplumsal hayata katılımlarını, ekonomik etkinliklerini ve kültürel mirasın korunmasındaki önemlerini vurguladığını” ifade ediyor. Bu buluntular, kadınların toplumsal yaşamda ne kadar görünür olduklarına dair ipuçları sunarak cinsiyet dinamiklerini anlamamıza katkı sağlıyor. İlknur, “kadınların sadece ev içindeki rollerle sınırlı olmadığını, ticaret, zanaatkarlık ve sanat gibi alanlarda da yer aldığını” belirtiyor. Serap, “özellikle dokuma işinin kadın işi olarak görülmesinin yaygın bir eğilim olduğunu ve bazı araştırmacıların, kadın mezarlarında görülen yün eğirme tasvirlerinin, Roma’nın cinsiyet ideolojisi ve kadınlara yönelik ahlaki standartları ile ilişkili olduğunu belirttiğini” aktarıyor. Aylin ise bu konuda şunları dile getiriyor:

“Seramik ve mutfak gereçleri: Antik mutfaklarda bulunan pişirme kapları, öğütme taşları ve fırın kalıntıları, kadınların gıda üretimi ve mutfak işleriyle ilgilendiğine işaret eder. Tekstil üretimi araçları: Dokuma tezgâh ağırlıkları, iğneler ve ip eğirme araçları, kadınların tekstil üretiminde de önemli bir yer tuttuğunu gösterir. Tapınak yazıtları ve heykeller: Kadınların rahibe olarak görev aldığını gösteren yazıtlar ve adak heykelleri, onların dini yaşamda etkin roller üstlendiğini ortaya koymaktadır. Adak eşyaları: Kadınlara ait mücevherler, aynalar ve kozmetik kapları, onların tapınaklara adak sunarak dini törenlere katıldığını gösterir. Mezar taşları ve lahitler: Kadınların dini rollerine dair övgü

dolu yazıtlar, onların toplum içinde saygın roller üstlendiğini gösterir. Arkeolojik buluntular, kadınların antik kentlerde sadece ev içinde değil, ekonomik, dini ve sosyal alanlarda da önemli roller üstlendiğini kanıtıyor. Bu bulgular, tarih yazımında kadınların daha görünür olmasını sağlarken, antik toplumların sanılandan daha çeşitli ve dinamik olduğunu göstermektedir.”

Kültürel miras, yer ve zamana bağlı olarak topluluklarca inşa edilir ve tanımı, kullanımı ile korunması süreçlerinde “kimin söz sahibi olduğu” önemlidir. Bu süreçler; tanımlama, değerlendirme ve geleceğe aktarma olmak üzere üç aşamada gerçekleşir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin bu aşamalara entegre edilmesi gereklidir. Kadın ve erkeklerin mirasa dair tercihleri farklı olabilir ve mevcut koruma politikalarının kadınların katılımını ne ölçüde desteklediği sorgulanmaktadır. Bu bağlamda, katılım dengesi, kaynaklara erişim ve politika geliştirme süreçlerinde toplumsal cinsiyet duyarlılığı taşıyan uzmanların varlığı önemli tartışma başlıklarıdır (Şimşek, 2017). Antik kentlerdeki kadınlara dair tarihsel verilerin eksikliği, bu alanların miras olarak yorumlanmasına dair olarak Handan’ın görüşleri şöyledir:

“Antik kentlerdeki kadınlara dair tarihsel verilerin eksikliği, bu alanların miras olarak yorumlanmasında şüphesiz büyük bir eksiklik yaratmaktadır. Kadınların tarihsel rol ve etkisinin yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesi ve kültürel mirasın zenginliğini anlamamıza da engel olur. Daha kapsayıcı araştırma yöntemleri ve disiplinler arası yaklaşımlar, bu eksikliklerin giderilmesi için önemli adımlar olabilir. Kadınların antik süreçlerdeki temsilleri ve rolleri üzerine daha fazla çalışma, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kültürel miras anlayışımızı zenginleştirecek ve doğru kurguların inşa edilmesine imkân sağlayacaktır.”

Türkiye’de 2003’ten itibaren kültürel miras politikalarında katılımcı yaklaşımlar öne çıkmaya başlasa da, toplumsal cinsiyet eşitliği yeterince yer bulmamıştır. Yasal düzenlemelerde kadın-erkek eşit temsiline dair açık ifadeler genellikle eksiktir. Somut olmayan kültürel miras kapsamında ise karar alma süreçlerindeki erkek egemenliğine dikkat çekilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin kültürel miras politikalarına dâhil edilmesi, eşit katılımı artırarak daha kapsayıcı ve sürdürülebilir yaklaşımlar geliştirilmesine katkı sağlar. Bu amaçla çocukluktan itibaren eşitlik odaklı projelerin geliştirilmesi önemlidir (Şimşek, 2017). Kentler, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin şekillendiği alanlar olup genellikle erkek odaklı planlanmaktadır; bu da politika ve planlamalarda cinsiyet körlüğüne yol açmaktadır. Oysa kentsel alanlar, bireylerin özgürce gelişebileceği yerler olmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği hem merkezi hem de yerel düzeyde politikaların temeli olmalıdır (Biricikoğlu, 2020). Toplumsal cinsiyetin kültürel geleneklerle ilişkisi ve kadınların somut olmayan kültürel mirastaki (SOKM) rolü uzun süredir tartışılmaktadır. UNESCO, kadınların günlük yaşam stratejileri ve dayanışmadaki katkılarını önemli görmüş; 1997’den itibaren kadınların SOKM’nin kuşaklar arası aktarımındaki merkezi rolünü vurgulayan çalışmalar yapmıştır. Ancak kadınların bu katkıları çoğunlukla görünmez kalmaktadır. 2008’de UNESCO, toplumsal cinsiyet eşitliğini hem araç hem amaç olarak benimsemiş, fakat bu yaklaşımın mevcut eşitsizlikleri pekiştirme riski olduğu belirtilmiştir. Cinsiyetin sadece kadın-erkek eşitliği olarak değil, güç ilişkileri bağlamında ele alınması ve kadınların toplumsal konumlarının dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Blake, 2014).

3. Bulgular

3.1. Kadınların Antik Kentteki Görünürlüğü

Antik kentler, yalnızca taş yapıların ve anıtların bulunduğu mekânlar değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın, cinsiyet rollerinin ve kamusal alanın nasıl şekillendiğini gösteren tarihsel kaynaklardır. Kadınların bu kentlerdeki varlığı ve kamusal alandaki rolleri, yazılı ve arkeolojik kaynaklar aracılığıyla sınırlı ölçüde anlaşılabilmektedir. Ancak, mekânsal dağılım ve toplumsal cinsiyet perspektifiyle yapılan okumalar, kadınların yalnızca özel alana hapsedilmiş figürler olmadığını, farklı düzeylerde kamusal yaşama katıldığını ortaya koymaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, görüşmecilere Antik Dönem’de kadınların kent içindeki mekânsal dağılımı, sosyal rolleri ve kentsel yapılarla ilişkisi hakkında sorular sorulmuş ve bu amaçla toplumsal cinsiyet temelli bir mekân okuması yapılmak istenmiştir. Aynı zamanda, günümüzde bu antik kente dair akademik ve uzman algının nasıl şekillendiğini ve toplumsal cinsiyet perspektifinden nasıl değerlendirildiğini sorgulayarak, geçmişin günümüze yansımalarına da bakılmıştır.

Kentin kültürel mirasında kadınların yeri üzerine epigrafik, sanatsal ve arkeolojik bulgulara ilişkin sorular, görüşmeciler tarafından en kapsamlı şekilde yanıtlananlar arasındaydı. Görüşmeciler arasında en büyük ortak nokta ise, Tykhe heykelinin kent için önemli bir figür olmasıdır. Bunun yanı sıra, kadın figürlerinin ve tanrıçaların kültürel mirasta yer aldığı konusunda fikir birliği vardır. Gözde, *“Prusias ad Hypium’un ana ilahının tanrıça Tykhe olduğunu vurgulayarak, şehrin kültürel kimliğinin kadınsı bir özellik taşıdığını”* belirtmektedir. Serap, *“Tykhe’nin şans ve kader tanrıçası olduğu bilinse de, Prusias ad Hypium’daki heykelin farklı bir karakter çizdiği ve bereketle ilişkilendirildiğini”* vurgulanmıştır. Bunların yanı sıra Aylin de şöyle aktarır:

“Kentin tiyatrosunda devam eden arkeolojik kazılarda Efes Artemis’i heykelcik parçası, pişmiş topraktan yapılmış Afrodite heykelciği, baş kısmı bulunamadığı için kime ait olduğu bilinmeyen ve şu anda Konuralp Müzesi’nin bahçesinde yer alan kadın heykeli ile küçük kadın heykelciklere rastlanmıştır. Mimari süslemelerde de kadın figürleri bolca yer almaktadır. Bunlar; tanrıça Nike, Medusa, Gorgonlar ve çok sayıda kadın yüzü bulunan tiyatro maskalarıdır. Bu kadın bezemelerinin ana temalarına baktığımızda, ortak noktalarının kenti koruyan ve bereketi simgeleyen, Antik Roma dünyasında günlük yaşamda bolca yer alan simgeler olmalarıdır.”

Prusias ad Hypium’un kültürel mirası bağlamında kentin koruyucu tanrıçası Tykhe’nin anıtsal bir heykeli bulunmakta olup, kentte önemli bir konuma sahip olduğu düşünülmektedir (Karakuş, 2017). İstanbul Arkeoloji Müzesi’nde sergilenen bu heykel, Anadolu’daki en iyi korunmuş Tykhe tasvirlerinden biridir ve 1931’de Konuralp’te bulunmuştur (Zeyrek ve Baran-Çelik, 2005; Aziz, 1932; Sezer, 2017). 2,65 m yüksekliğinde olan heykel, profil bir kaide üzerinde durur ve geleneksel kule taç yerine plastik bitkisel motiflerle işlenmiş bir *kalathos* (çanak) taç taşır. Sağ kolu eksik olup, bir tekne dümeni tuttuğu düşünülmektedir. Sol kolunda, bölgede bulunan meyvelerle dolu bir *cornucopia* ve Pluto (Asklepios) yer alır. Pluto, meyveleri sağ elinde taşırken, sol eliyle Tykhe’nin saçını tutar. Heykelin detaylarında matkap izleri, MS II. yüzyıla tarihlenmesini işaret eder (Okan, 2016). Tykhe heykeli, muhtemelen önemli bir kamusal ya da kutsal alanda yer alıyordu ve izleyicilerin dikkatini çekmek için stratejik bir konumdaydı. Prusias ad Hypium kentinin ekonomik ve kültürel zenginliğini simgeleyen bu eser, antik Yunan ve Roma’da şehirlerin kişileştirilmesi geleneğiyle ilişkilendirilmiştir. Tykhe heykeli, şehri refah ve korunma sağlayan bir figür olarak onurlandırmak amacıyla yapılmıştır ve bu durum dönemin toplumsal yapısını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Tykhe heykelleri, özellikle ticaret ve nüfus yoğunluğunun

yüksek olduğu şehirlerde yerleştirilmiş olup, bu heykellerin kamusal alanlarda bulunması, tanrıçaya duyulan bağlılığın ve dinsel ritüellerdeki rolünün bir göstergesidir. Sanat, sadece estetik haz sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal kimlik ve kutsal değerlere dayalı düzenin bir ifadesi olarak işlev görmüştür. Tykhe heykeli, antik sanatın sembolik değer ve işlevselliği ön planda tutan bir yaklaşım benimsediğini gösterir².

Tykhe heykelinin boyutu ve dikkat çekici detayları, onun büyük olasılıkla önemli bir kamusal ya da kutsal alanda sergilendiğini göstermektedir. Tykhe, şehirlerin refahını ve kaderini simgeleyen bir tanrıça olarak, genellikle agoralarda, kutsal alanlarda veya kamusal meydanlarda yer alıyordu. Bu da heykelin, halkın erişimine açık ve kolektif hafızada yer eden bir unsur olduğunu düşündürüyor. Kadın temsili açısından bakıldığında, Tykhe'nin bir kent tanrıçası olarak betimlenmesi, antik dünyada kadın bedeninin nasıl sembolik roller üstlendiğine dair ipuçları veriyor. Heykel, bireysel bir kadını değil, kentin refahını temsil eden kutsal bir figürü gösteriyor. Ancak bu tür kamusal kadın tasvirleri, şehirlerdeki kadınların toplumsal statüsü hakkında doğrudan bilgi vermese de, kamusal alandaki kadın imgelerinin nasıl algılandığını anlamamıza yardımcı oluyor. Tykhe'nin dümen ve bereket boynuzu taşıması, onun kentin kaderini yönlendiren ve refahını simgeleyen bir figür olduğunu gösterir. Yanındaki Pluto figürüyle birlikte sağlık ve bollukla ilişkilendirilmesi, kadın bedeninin koruyucu ve üretken bir simge olarak temsil edildiğini ortaya koyar. Bu heykel, kentin kimliğini ve kutsal değerlerini yansıtan dolaylı bir kadın temsili sunar. Ancak bu, Prusias ad Hypium'da yaşayan kadınların kamusal alandaki doğrudan görünürlüğüne gösteren bir örnek olmaktan çok, mitoloji ve dinsel inanışlar üzerinden şekillenen bir temsil gibi görünmektedir. Günümüzde kentin meydanında Tykhe heykelini her gün görseydik, muhtemelen bizim için bir simge hâline gelirdi ve kadının kamusal alandaki yerine katkı sunardı.

Tykhe heykelinin (Dörner, 1952; Ameling, 1985; Karakuş, 2017) kentte kadın görünürlüğü açısından önemli bir diğer yönü, kentin soylu isimlerinden M. Domitius Iulianus'un kızı Calpurnia Domitia Markiane tarafından yaptırılmış olmasıdır³. Heykelin kaidesinde yer alan yazıt, MS II. yüzyılda yaşayan Calpurnia Domitia Markiane'nin yanı sıra aile üyeleri Flavia Domitia Artemonides, Gaius Iulius Leukoullous, Hieron Stratio, Paulus Lykomedes ve Domitia Iuliae Marciana'nın da heykelin yapımına katkı sağladığını göstermektedir (Rollas, 1967). Bunun dışında kentte çeşitli kadın heykelleri ve büstleri de bulunmuştur. Bunlardan en ünlüsü yine günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzelerinde yer alan, Dörner'e göre Nalbantoğlu köyündeki caminin yakınlarında arazide bulunan ve başı kayıp bir heykeldir (Zeyrek ve Baran-Çelik, 2005; resim 29 Sezer 2017; Kat No.6b) Prusias ad Hypium'un heykeltıraşlık mirası, kentin sanatsal ve kültürel yapısını anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu eserleri Sezin Sezer (2016) "*Prusias ad Hypium Antik Kenti Heykeltıraşlık Eserleri*" başlıklı bir kitap olarak yayımlamıştır. Sezer'e göre, Vermasseren, kente dair yaptığı çalışmalarda bazı heykeltıraşlık eserlerden bahsetmiştir. Müzede bulunan arkeolojik eserler, kentin zengin mitolojik figür repertuarını gözler önüne sermektedir. Artemis, Athena, Tykhe, Kybele ve Aphrodite gibi tanrıçaların temsilleri, kentin sanatsal ve kültürel çeşitliliğini yansıtmaktadır. Müze koleksiyonunda, dört adet Tykhe torsosu ve giyimli bir kadın torsosu dikkat çekmektedir. Ayrıca bir Hekation parçası ve üç adet Kybele heykeli de bu mitolojik temaların zenginliğini ortaya koymaktadır. Yarı işlenmiş bir Knidos Aphrodite heykelciği ise, bölgedeki heykelticilik geleneğinin bir göstergesidir (Sezer, 2016).

² <https://www.konuralpantikkent.com/post/konuralp-in-tykhe-heykeli>

³ Buluntu Yeri: Konuralp/ Düzce [Günümüzde *İstanbul Arkeoloji Müzeleri*, Env. No. 4411 [T], Tykhe Heykeli'nin yazıtlı kaidesi, MS II. yüzyıl]

Antik kentte heykellerin yanı sıra mozaikler de kadınlar hakkında veri sunar. 1959'da Konuralp'in güneyinde, eski Roma yolunda tesadüfen iki büyük mozaik bulunmuştur. Mozaiklerden biri Orpheus ve çevresindeki hayvanlar ve dört köşesinde mevsim tasvirli kadın başı figürü, diğeri ise Akhilleus ve annesi Thetis'i tasvir etmektedir (Dikmen ve Toruk, 2017). Bu mozaikler, doğrudan kadın temsili sunmasa da dolaylı ipuçları verir. Dört mevsimi simgeleyen kadın başları, doğurganlık, üretkenlik ve doğa ile ilişkilendirilmiş kadın bedenine dair toplumsal algıyı yansıtır. Akhilleus ve Thetis sahnesi ise mitolojik anne-oğul ilişkisinde, annelik, koruyuculuk ve kader belirleme temalarını işler. Mozaikler, özel bir Romalı evinde bulunduğu için bireysel zevk ve kültürel prestijle ilişkilidir, ancak dönemin kadın figürlerine yaklaşımını anlamak açısından önemlidir.

Kentte kadınlara dair epigrafik bulgular da önemli yer tutar. Bunlara göre, kentteki bir diğer önemli kadın figürü Ulpia Titia Fadilliane Artemonis olup, birçok aileyle bağlantılıdır. T. Statilius Calpurnianus Fado ile evliliği sayesinde aristokrat bir aileyle akrabalık ilişkisi kurmuştur (Karakuş, 2017). H. L. Fernoux'a göre Ulpia Titia Fadilliane Artemonis adlı bu soylu kadın Prusias kentindeki pek çok önemli aile ile olan yakın akrabalık bağları sayesinde kentin öne çıkan bir diğer ismi olarak dikkat çekmektedir (Fernoux, 2004). Kente çeşitli yöneticilerin ziyarette bulunduğu bilinse de, diğer kadın figürler arasında özellikle İmparator Hadrianus'un eşi Sabina'nın MS 124 yılında kenti ziyaret ettiği de kaydedilmiştir (Zeyrek ve Baran-Çelik, 2005). Bu süreçte imparatoriçenin de kentteki kadınlara yönelik bir desteği veya bağışı olmuş olabilir⁴. Ayrıca kentin danışma meclisi -saygın ve kocasını seven şeklinde tanımladıkları- Pontikos'un kızı Laodike adlı bir Prusiaslı kadını da onurlandırmıştır (Dörner, 1952, No. 6; Ameling, 1985, No. 24). Bu duruma dair Handan, şöyle anlatır:

"Epigrafik veriler, kadınların sosyal hayat içindeki rollerine dair çeşitli bilgiler sunmaktadır. Kadınlar için yapıldığı anlaşılan anıtlar yanında kadınlara verilmiş olan isimler toplumsal rol ve statüleri hakkında bilgi vermektedir. Benzer şekilde defin yazıtları aile bağları ve kadının aile içerisindeki yeri ve önemini yansıtmaktadır. Kadın heykel ve/veya figürinleri koruyucu niteliği ile kadını ön plana çıkarmaktadır."

Mezar stelleri, dönemin sosyal yapısı ve ikonografisi hakkında önemli ipuçları vermektedir. Los Angeles, California'daki J. Paul Getty Müzesi'nde sergilenen bir kadın mezar steli (Sezer, 2016) bu bağlamda değerlidir. Konuralp Müzesi'nde yer alan bir mezar stelinde ise bir kadın ve erkek figürü betimlenmiştir. Erkek figürünün elinde rulo tutması, onun devlet memuru ya da hatip olduğunu düşündürmektedir. Stelin *tympanon*'unda bulunan yün sepeti (*calathos*) ve yün tarağı (*calamistrum*), kadının ev içi üretimi ve dokumacılıkla ilişkilendirilen kimliğini vurgulamaktadır. Kadın tasvirlerinin geçtiği diğer buluntu grubu adak stelleridir. Bunlar arasında, Konuralp Müzesi'nde sergilenen ve Dioskur Kardeşler ile muhtemelen kız kardeşleri Helena'nın tasvir edildiği bir stel öne çıkmaktadır. Yine müzede yer alan sütunlu lahit parçaları arasında, uçuşan giysili çıplak ayaklı bir kadın figürü ile Medusa başı kabartması dikkat çekmektedir (Sezer, 2016). Bu konu hakkında Aylin, kadınların rahibe olarak görev aldığını gösteren yazıtlar ve adak heykellerine vurgu yapar:

"Kadınların rahibe olarak görev aldığını gösteren yazıtlar ve adak heykelleri, onların dini yaşamda etkin roller üstlendiğini ortaya koymaktadır. Adak eşyaları: Kadınlara ait mücevherler, aynalar ve kozmetik kapları, onların tapınaklara adak sunarak dini törenlere katıldığını gösterir. Mezar taşları ve lahitler: Kadınların dini rollerine dair övgü dolu yazıtlar, onların toplum içinde saygın roller üstlendiğini gösterir. Arkeolojik buluntular, kadınların antik kentlerde sadece ev içinde değil, ekonomik, dini ve sosyal alanlarda da

⁴ Dr. Öğr. Üyesi Onur Sadık Karakuş ile kente dair yapılan görüşmeden alıntılanmıştır.

önemli roller üstlendiğini kanıtıyor. Bu bulgular, tarih yazımında kadınların daha görünür olmasını sağlarken, antik toplumların sanılarından daha çeşitli ve dinamik olduğunu göstermektedir.” (Aylin, 27)

Prusias ad Hypium'da bulunmuş bazı eserler ise Bolu Müzesi'nde sergilenmektedir. Bunlardan biri, bir mezar altarı olup üzerinde kadın ve erkek büstleri ile iki sütun arasında Medusa başı yer almaktadır. Kentte ve yakın çevresinde ele geçen bol miktardaki Medusa başları, Medusa figürünün kentteki yaygın kullanımına işaret etmektedir. Kentin politik ve ekonomik refah seviyesinin yükselmesiyle birlikte heykel atölyelerinin faaliyetlerinde de artış gözlemlenmiştir. Bu süreçte, imparator heykellerinin yanı sıra, meclis üyeleri ve kente önemli katkılarda bulunmuş bireyler için de heykeller yapılmış ve bu eserler kamu alanlarına dikilmiştir. Kentte keşfedilen çok sayıdaki heykel kaidesi, bu uygulamanın yaygın olduğunu göstermektedir. Özellikle, Prusiaslı bir kadın olan Numeria Aemilia Posilla'nın onurlandırıldığı heykel, kentin sosyal yapısında kadınların da önemli roller üstlendiğini ortaya koymaktadır (Sezer, 2016).

Antik kentlerde kadın temsili yalnızca heykeller, kabartmalar ve yazıtlarla sınırlı değildir; günümüzde bu kentlerin korunması, araştırılması ve anlatılması sürecinde de kadınlar önemli bir rol üstlenmektedir. Bu alanlarda aktif olarak çalışan kadın uzmanların deneyim ve görüşleri kadınların günümüzdeki rolünü anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Katılımcılarla yapılan bu görüşme, kadınların arkeoloji, koruma ve yönetim süreçlerindeki yerini daha yakından değerlendirmemize olanak tanımıştır. Antik kent kazılarında toplumsal cinsiyet perspektifiyle yürütülen özel bir çalışma olup olmadığı sorusuna tüm katılımcılar “olmadığını” belirtmiştir. İşte çalışmanın en önemli noktasını oluşturan bu soru, alandaki eksikliği gözler önüne sermekte ve bu perspektiften yapılacak araştırmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Gözde, “*bunun önemli bir eksiklik olduğunu*” vurgularken, Banu, “*kazı çalışmalarında beden gücüne dayalı bir ayırım yapıldığını ve bu yüzden çoğunlukla erkeklerin tercih edildiğini*” düşünmektedir.

Katılımcılara, “Prusias ad Hypium’un sizin için anlamı nedir? Bu antik kentin korunmasına dair bir ilginiz veya katkınız var mı?” diye sorulduğunda; Prusias ad Hypium, birçok kişi için özel bir yer olup, katkıları farklı şekillerde gerçekleşmiştir: tanıtım, bilimsel çalışmalar, gönüllü katılım ve bilgi paylaşımı gibi çeşitli alanlarda bu antik kente değer katmışlardır. Gözde, “*2014-2019 yılları arasında heyet üyesi olarak görev aldığını ve çeşitli projelerde kentin tanıtımına yönelik çalışmalarda yer aldığını*” belirtmektedir. Handan, “*Prusias ad Hypium’un antik bir kent olmasının ötesinde tarihin, kültürün ve arkeolojik mirasın önemli bir parçasını temsil ettiğini, aktif görev alması da bilimsel bir yayınla katkı sağladığını*” ifade etmektedir. İlknur, “*Düzceli ve tarihçi olarak kentle ilgili görüşlerini paylaşmaya çalıştığını ve bu kente dair bilgi edinmenin heyecan verici olduğunu*” söylemektedir. Yeliz, “*antik kentin korunması gereken önemli veriler sunduğunu ve uzmanları yönlendirme konusunda destek verdiğini*” belirtmektedir. Serap, “*Prusias ad Hypium’un bulunduğu ilin tarihsel ve arkeolojik açıdan önemli olduğunu, kadın arkeolog olarak burada rol almaktan mutlu olduğunu ve resmi projelerde aktif yer alması da katkı sağladığını*” ifade etmektedir. Katılımcılardan Aylin görüşleri şöyledir:

“2013 yılında arkeolojik kazıları başlayan antik kente, Düzce Üniversitesi 1. sınıf öğrencisi olarak gönüllü katıldım. Benim için bu alan, teoride öğrendiğim bilgileri uygulayarak pekiştirdiğim bir okul gibi oldu. 12 yıldır bu kazıda çalışan biri olarak buranın benim için özel bir yeri var. Baştan beri emek verdiğim için burayı çocuğum gibi görebilirim. Kazılar sırasında çıkarılan eserlere ilk dokunan kişi olmak, belgelemek, güvenliğini sağlamak ve gelecek nesillere aktarabilmek, mesleğimin ne kadar kıymetli ve özel olduğunu bir kez daha hissettiriyor.” (Aylin, 27)

Banu ise şunları belirtmiştir: *“Antik kent benim için tarihin karanlık görünmeyen noktalarına fener tutarak gezmek. Her gün kazıdan yeni bir eser çıkar merakı, ilgisi ile güne başlamak çok ilgi çekici mesleğini severek yapan herkes böyle düşünür. Antik kentin korunmasına dair kendi çapımda elbette katkılarım oluyor.”* (Banu 23)

Bölgedeki kadınların turizm ve kültürel miras alanındaki yerlerini güçlendirmek ve daha aktif olmalarını sağlamak için yapılması gerekenlere dair; “kadınların genellikle girişimcilik, el sanatları ve yerel festivaller gibi alanlarda faaliyet gösterdiğinden” bahsedilmiştir. Kadınların daha aktif olabilmesi için “mentorluk programları, kadınlara özel etkinlikler, hibe desteği ve pazar yeri düzenlemeleri gibi adımlar” önerilmiştir. Gözde, *“kadın girişimcilerin desteklenmesi gerektiğini”* belirtmektedir. *“Konuralp kazılarına yakın bölgede, Zuhal Hanım’ın işletmesi güzel bir girişimcilik örneği sunuyor. Kadınların daha aktif olabilmesi için atölye, seminerler, mentorluk programları düzenlenmesi gerektiğini, ayrıca kadın girişimciler için hibe ve destek programları oluşturulabileceğini”* belirtmektedir. İlknur, *“kadınların aktif bir rol almadığını, çoğu kadının tarihten uzak yaşamlarını sürdürdüğünü”* ifade etmektedir. *“Kadınların daha fazla dahil olabilmesi için ‘Kadınlar turu’ gibi etkinlikler düzenlenebileceğini”* öneriyor. Aylin, *“kadın girişimcilerin butik kafeler gibi işletmeler açtığını ve turizmin gelişmesiyle bu işletmelerin büyüyebileceğini, hafta sonları köylü pazarlarının açılmasıyla kadınların daha aktif olabileceğini”* düşünüyor. Serap, *“Yerel yönetimlerin düzenlediği etkinliklerde kadınların emek verdiğini ve bu etkinliklerle kadınların hem işlerini sergileyebildiğini hem de ekonomik değer elde edebildiğini”* belirtmektedir. Handan, *“kadınların özellikle restoran ve el sanatları gibi sektörlerde aktif olduğunu, yerel kültürel mirasın korunmasında ve yaşatılmasında önemli roller üstlendiklerini”* vurguluyor ve şöyle devam ediyor:

“Bölgede kadınlar özellikle restoran ve el sanatları gibi turizm sektöründe yer alan girişimcilik faaliyetlerinde aktif görünmektedir. Yerel kültürel mirasın korunmasında ve yaşatılmasında geleneksel el sanatlarını sürdüren, folklorik etkinliklerde yer alan, yerel festivalleri organize eden figürler olarak karşımıza çıkıyorlar. Bölgede kadınların daha aktif olması için atölye ve seminerler ile mentorluk programları düzenlenebilir. Kadın girişimciler için hibe ve destek programları oluşturulabilir. Çeşitli kooperatif ve ağlar oluşturularak dayanışma ve deneyim paylaşımı gibi unsur için uygun platformlar oluşturulabilir.” (Handan, 46)

UNESCO ve UN Women tarafından 2014’te başlatılan “Umm el-Jimal Arkeolojik Alanının Yönetimi ve Korunması Yoluyla Kırsal Kadınların Güçlendirilmesi” projesi, kültürel mirasın korunmasını sürdürülebilir kalkınma ile entegre etmeyi amaçlamaktadır. Proje kapsamında, çoğunluğu işsiz ve düşük eğitim seviyesine sahip 20-50 yaş aralığındaki kadınlar, arkeolojik alanın korunması, farkındalık yaratma ve mesleki eğitim faaliyetlerine katılacak. Bu sayede hem yerel halk için gelir sağlanacak hem de Umm el-Jimal sürdürülebilir bir kültürel turizm merkezi olarak geliştirilecek. Benzer şekilde, Ürdün’deki Wadi Rum Dünya Mirası alanında kurulan kadın kooperatifi, ürettikleri ürünleri ziyaretçi merkezinde satarak kadınların ekonomik güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu tür projeler, kültürel mirastan elde edilen ekonomik faydaların yerel topluluklarla paylaşılmasının önemini vurgulamakta ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin dikkate alınması gerektiğini göstermektedir (Rossler, 2014). Bu tarz uygulamalar Prusias ad Hypium antik kenti için de düşünülebilir.

Genel olarak, katılımcıların yorumları, antik kentlerdeki kadın temsillerinin yalnızca sanat ve ikonografi bağlamında değil, toplumsal yapıların bir ürünü olarak da ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu temsillerin yeniden değerlendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine katkı sağlarken, geçmişin bugüne nasıl yansıdığını anlamak açısından da kritik bir öneme sahiptir.

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, antik kentlerin yalnızca mimari ya da kent planlaması açısından değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında da okunabileceğini ortaya koymaktadır. Prusias ad Hypium Antik Kenti özelinde yapılan inceleme, kadınların tarihsel süreçte tamamen görünmez olmadığını; aksine, belirli toplumsal roller ve kamusal temsiller üzerinden kent yaşamında var olduklarını göstermektedir. Özellikle yazıtlar ve kamusal anıtlar, kadınların dinsel ve sosyal işlevlerini göz önüne sererken, bu temsilin sınırlı ve seçici olduğu da dikkat çekmektedir. Günümüzde ise kültürel miras alanında çalışan kadınların deneyimleri, geçmişin sessizleştirilmiş kadın figürleriyle bir yankı kurmakta; koruma, belgeleme ve anlatı inşasında toplumsal cinsiyet duyarlılığının ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Alandan elde edilen veriler ve görüşmeler, kültürel miras çalışmalarının sadece fiziksel korumayla sınırlı kalmaması; anlatıların kapsayıcı, çok sesli ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetken bir perspektifle yeniden ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu doğrultuda, Prusias ad Hypium'un hem geçmişteki hem de bugünkü kadın temsilleri üzerinden yeniden okunması, antik kentlerin toplumsal tarihine katkı sunduğu kadar, kültürel miras politikalarının yeniden düşünülmesine de zemin hazırlamaktadır.

Antik kentlerde toplumsal cinsiyet temsillerinin incelenmesi öncelikle tarihi anlatıların tek sesli olmasını engellemek için önemlidir. Antik kentlerdeki kamusal yapılar, yazıtlar, heykeller ve mekânsal düzenlemeler genellikle erkek egemen bir bakışla inşa edilmiştir. Kadınlara dair izler ya eksik ya da belli rollerle sınırlıdır. Bu temsil boşluklarını fark etmek ve yeniden yorumlamak, tarihi daha kapsayıcı ve çok sesli hale getirmenin anahtarıdır. Bunun yanı sıra kadınların tarihsel rollerinin görünür kılınması için önemlidir. Toplumsal cinsiyet temelli bir bakış açısı, kadınların yalnızca aile ya da din bağlamında değil; ekonomik, siyasi ve kültürel alanlardaki rollerini de incelemeye açar. Böylece “görünmeyen” kadın emeği, direnişi ve varlığı tarih sahnesine geri yazılabilir. Günümüze yansıyan bir değeri de, bugünün toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine tarihsel bir zemin sağlamak için gereklidir. Antik dünyada kadınlara biçilen roller ile günümüzdeki toplumsal roller arasında bir bağ kurmak; süreklilikleri, kırılmaları ve dönüşümleri anlamak açısından değerlidir. Bu da toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarına tarihsel bir derinlik kazandırır. Kültürel miras anlatılarının yeniden kurulabilmesi için de önem arz etmektedir. Mirasın yalnızca taş yapılar değil, bu yapılarla ilişkili insan deneyimleri olduğunu kabul edersek; kadınların, çocukların, kölelerin ya da farklı toplumsal kesimlerin mirasta daha fazla yer bulması gerekir. Toplumsal cinsiyet bakış açısı, bu anlatıları dönüştürme gücüne sahiptir. Ayrıca, alan yönetimi ve turizmde katılımcı politikalar geliştirmek gerekmektedir. Antik kentlerin korunması, tanıtılması ve anlatılması süreçlerinde toplumsal cinsiyet duyarlılığı, daha adil ve kapsayıcı politikalar üretmeye yardımcı olur. Kadınların miras alanlarındaki görünürlüğü, yerel kalkınmadan bilimsel anlatılara kadar pek çok alanı etkiler. 1980'lerden itibaren gelişmeye başlayan bu yaklaşım, arkeolojik verilerin erkek egemen bir bakış açısıyla değerlendirildiğini savunur. Kadınların geçmişteki varlığı, emeği ve kimliği ya göz ardı edilmiştir ya da dar bir çerçevede yorumlanmıştır (örneğin sadece annelik veya ev içi roller). Bu yaklaşım, kadınların tarihsel temsillerini yeniden okuma, maddi kültürdeki izlerini görünür kılma ve arkeolojik yorumlarda toplumsal cinsiyetin etkisini sorgulama çabasıdır. Kültürel miras çalışmaları da uzun yıllar boyunca erkeklerin inşa ettiği “anıtlar” ve büyük yapılar etrafında şekillenmiştir. Bugün toplumsal cinsiyet temelli miras kuramları, kimin mirası, kimin anlatısı ve kimin sesi gibi soruları gündeme taşır. Kadınların miras alanlarındaki katkısı (restorasyon, koruma, anlatı kurma, yerel aktarımlar vs.) hem geçmişin hem bugünün miras politikalarının önemli bir parçasıdır. Antik kentlerde toplumsal cinsiyet temsillerinin incelenmesi, geçmişin yalnızca iktidar yapıları ve anıtsal mimarileriyle değil; aynı zamanda gündelik yaşam, emek ve kimlikler üzerinden de okunabilmesini sağlar. Toplumsal cinsiyetin tarihsel süreçte nasıl biçimlendiğini, kadınların antik kentlerde nasıl

konumlandığını ve hangi alanlarda görünür (ya da görünmez) kılındığını analiz etmek, bugünün kültürel miras politikaları açısından da kritik bir önem taşır.

Prusias ad Hypium'daki heykeller, yazıtlar ve diğer arkeolojik buluntular toplumsal cinsiyet açısından oldukça zengin bir değerlendirme imkânı sunuyor. Bu buluntular üzerinden kadınların kent yaşamındaki konumu, kamusal alandaki temsili ve onurlandırılma biçimleri üzerine çeşitli çıkarımlarda bulunabiliriz. Kadınların kamusal alandaki temsili ve onurlandırılması bunlar arasında ön plana çıkar. Kentte çok sayıda "Giyimli Kadın" heykeli bulunması, kadınların sanatsal temsilde önemli bir yer tuttuğunu gösteriyor. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Oturan Giyimli Kadın Torsosu ve Konuralp Müzesi'ndeki Numeria Aemillia Posilla'nın heykeli, kadınların kamusal alanda onurlandırıldığını ve toplumsal bellekte yer edindiğini düşündürüyor. Numeria Aemillia Posilla'nın heykelinin yazıtlı olması, onun kente yararı dokunan bir kadın olarak kabul edildiğini ve bu yönüyle anıtlaştırıldığını gösteriyor. Bu aynı zamanda kadınların yalnızca özel alanla sınırlandırılmadığını, belirli sosyal roller üstlenebildiğini düşündüren önemli bir veridir. Konuralp Müzesi'ndeki bir mezar stelinde kadın ve erkek figürü birlikte tasvir edilmiştir. Erkek figürünün elinde bir rulo tutması onun bir devlet memuru ya da hatip olduğuna işaret ederken, kadının yanında yün sepeti ve yün tarağı bulunması, onun kadınlıkla ilişkilendirilen geleneksel roller üzerinden temsil edildiğini gösteriyor. Bu tür ikonografik öğeler, kadınların toplumsal düzende daha çok ev ve üretim ekonomisi ile bağdaştırıldığını ortaya koyuyor. Antik kentlerde kadınların kamusal alandaki görünürlüğü genellikle ailevi rolleriyle tanımlanırken, erkekler daha çok yönetici, hatip veya asker gibi meslekî rollerle betimleniyor. Kentin mitolojik figür repertuarı oldukça zengin olup Artemis, Athena, Tykhe, Kybele ve Aphrodite gibi güçlü tanrıçaları içermektedir. Kybele ve Artemis gibi bereket ve doğa ile ilişkilendirilen tanrıçaların varlığı, kent toplumunda anaerkil kökenli inanç sistemlerine dair ipuçları sunabilir. Kybele, genellikle kent koruyucu tanrıçası olarak kabul edilen ve güçlü bir figür olan bir tanrıçadır. Athena ve Tykhe gibi akıl, savaş stratejisi ve kentin kaderini belirleyen tanrıçalar, kadınların toplumsal imgesinde yalnızca ev içi rollerle değil, aynı zamanda kamusal ve siyasal alanla da ilişkilendirildiğini düşündürebilir. Aphrodite'ye ait olduğu düşünülen heykeller, güzellik, aşk ve kadınlık ile ilişkilendirilen temsilleri öne çıkarmaktadır. Kentin farklı noktalarından gelen Medusa başları (sütunlu lahitlerde, tiyatro frizlerinde, tapınak alınlıklarında) dikkat çekici bir diğer unsurdur. Medusa, genellikle erkek egemen bir dünyada kadın gücünü ve korkutucu gücü temsil eden bir figür olarak kabul edilir. Kentin kamusal alanlarında Medusa başlarının bulunması, onun koruyucu ve caydırıcı gücüne duyulan inançla açıklanabilir. Medusa figürlerinin yoğun kullanımı, kadın imgelerinin sadece güzellik ya da doğurganlık gibi geleneksel rollerle değil, aynı zamanda koruyucu ve güçlü bir figür olarak da ele alındığını gösteriyor. Kadınların kamusal alanda erkeklerle birlikte yer alması dikkat çekicidir. Bolu Müzesi'ndeki mezar altarı üzerinde kadın ve erkek büstlerinin yan yana tasvir edilmesi, ölüm sonrası anıtlaştırılmada kadın ve erkeğin birlikte onurlandırıldığını gösteriyor. Antik kentlerde kadınlar genellikle erkek figürlerinin gölgesinde kalırken, burada kadın ve erkeğin eşit derecede vurgulanması, kadınların toplumsal statüsünün yüksek olabileceğini düşündürüyor.

Görüşmelerden elde edilen bulgular, katılımcılar arasında ortak bazı noktaların öne çıktığını göstermektedir. Bunların başında, Tykhe heykelinin kent için önemli bir simge olarak kabul edilmesi yer almaktadır. Ayrıca, kadın figürlerinin ve tanrıçaların kültürel miras içerisindeki yerinin vurgulanması konusunda genel bir fikir birliği mevcuttur. Ancak antik kent kazılarında toplumsal cinsiyet odaklı çalışmaların oldukça sınırlı kaldığı ve bu konunun yeterince ele alınmadığı yönünde ortak bir görüş hâkimdir. Kadın arkeologların geçmişte kültürel miras çalışmalarında daha geri planda kaldıkları, ancak günümüzde bu alanda daha aktif roller üstlendikleri gözlemlenmektedir. Buna rağmen, kazı ve restorasyon projelerinde kadın uzmanların sayısı hâlâ erkeklere kıyasla daha düşüktür ve yeterince desteklenmemektedir. Bu durum, toplumdaki cinsiyet rolleri, fiziksel güç algısı ve çalışma koşullarına

dair kalıplaşmış yargılarla da ilişkilidir. Toplumsal cinsiyet perspektifi, kültürel mirasın korunmasında giderek önem kazansa da, henüz uygulamada yeterince yaygınlaşmamıştır. Özellikle karar alma mekanizmalarında kadınların temsili sınırlı kalmakta, farkındalık artsa da pratikte eksiklikler devam etmektedir. Kadınların daha görünür ve aktif olabilmesi için mentorluk programları, kadınlara özel etkinlikler, eğitimler, hibe destekleri ve eşit görev dağılımı gibi adımlar önerilmektedir. Prusias ad Hypium'un akademisyenler ve uzmanlar için özel bir anlam taşıdığı görülmektedir. Katılımcılar; tanıtım, gönüllü katılım, bilimsel araştırmalar ve bilgi paylaşımı gibi çeşitli yollarla bu antik kente katkı sunmaktadır. Kadınların kültürel miras alanındaki rolleri çoğunlukla el emeği ve tanıtım projeleriyle sınırlı kalmakta, ancak bu katkıların daha fazla görünür olması gerektiği düşünülmektedir. Yerel kadınların el sanatları, girişimcilik ve festivaller gibi alanlarda aktif oldukları belirtilmiştir. Arkeolojik buluntular ve antik kentlerdeki kadın temsilleri, kadınların sadece ev içiyle sınırlı olmadığını; ekonomik, dini ve sosyal yaşamda da etkin roller üstlendiklerini göstermektedir. Bu temsiller, hem geçmişteki toplumsal cinsiyet ilişkilerine ışık tutmakta hem de kültürel mirasın daha kapsayıcı bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Kadınlara dair tarihsel verilerin eksikliği, kültürel miras anlayışını daraltmakta, bu nedenle toplumsal cinsiyet perspektifinin arkeolojik ve miras çalışmalarına dâhil edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Son olarak, antik dönemden günümüze uzanan bu yolculukta, kadınların izlerini sürmek yalnızca geçmişe değil, geleceğe de bir sorumluluktur. Bu izlerin görünür kılınması, kültürel mirasın daha kapsayıcı ve adil bir anlayışla ele alınmasının önünü açacaktır. Umulur ki bu çalışma, bu yolda atılacak yeni adımlara ilham olur.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma Düzce Üniversitesi Etik Kurulundan 10.04.2025 tarih ve 156 sayılı karar ile izin alınarak bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Bu çalışmanın tamamı tek yazar tarafından yapılmıştır.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Antik Kaynaklar

Memnon (2007). *Herakleia Pontike Tarihi (Περί Ηρακλείας)* (Murat Aslan, Çev.), İstanbul: Odin Yayıncılık.

Modern Kaynaklar

Ameling, W. (1985). *Die inschriften von Prusias ad Hypium*. Bonn: Dr.Rudolf Habelt.

Ayengin, N. (2015). Prusias ad Hypium tiyatro kazısı 2014 yılı çalışmaları. *37. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt II*, 287-300.

Aziz, A. (1932). Statue der Tyche aus Prusias ad Hypium. *Archäologischer Anzeiger in: Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, 47, 261-264.

Biricikoğlu, H. (2020). Toplumsal cinsiyet eşitliği ve belediyeler: Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı'nı imzalayan belediyeler üzerinden nitel bir inceleme. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, Nisan 2020, 21-56.

Blake, J. (2014). Gender and intangible heritage. *Gender equality, heritage and creativity*, Unesco, 48-60.

Coşar, Y. (2017). Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında kadın emeğinin rolü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(38), 115-138.

Coşkun, E. (2024) Toplumsal Cinsiyet Ve Boş Zaman: Doğa Yürüyüşü Gruplarında Kentli Orta Yaşlı Kadınlar. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12(40), 418-439.

Dikmen, Ç.B. ve Toruk, F. (2017). Prusias ad Hypium antik kenti üzerinde bir yerleşim: Konuralp. *Researcher*, 5 (4), 176-210.

Dörner, F.K. (1952). *Bericht über eine reise in Bithynien: ausgeführt im Jahre 1948 im auftrage der Österreichischen Akademie der wissenschaften*. Wien: R.M.Rohrer No.18.

Durğun, S. (2020). Feminist Tarihyazımında Soykütüksel Yaklaşım: Eleştirel Tarih. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (2), 75-91.

Fenster T. (2005). Gender and the City: The Different Formations of Belonging. Nelson L. & Seager J. (Ed.). *A Companion to Feminist Geography*. Malden: Blackwell Publishing & Wiley: 242-256.

Fernoux, H.L. (2004). *Notables et elites des cites de Bithynie aux epoques hellenistique et romaine(IIIe S^{IE}CLE AV. J.C.- IIIe siecle ap. J.C.)*. Lyon: Collection de la Maison de Loreient et de la Mediterranée

Gül, H., Negiz, N., Efe, S. ve Özcan, F. (2016). Antik Çağdan Günümüze Kentsel Kamusal Mekânın Dönüşümü. *Şehir ve Medeniyet Dergisi*, 15-25.

Kaptanoğlu, İ. Y. ve Yüceşahin, M. M. (2016). Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Cinsiyet Temelli Mekânlardaki Karakteristikleri. *Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies*, 17(2), 65-82.

Karakuş, O. S. (2017). *Roma İmparatorluk Döneminde Prusias ad Hypium* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Karakuş, O. S. (2018). Severus Hanedanı Dönemindeki Parth seferleri sırasında Prusias Ad Hypium kenti. *Uluslararası Konur Alp Gazi ve Düzce Tarihi*, 15-37.

Lefebvre H. (1991). *The production of space*. (N. S. Donald, Çev.) Blackwell.

Mazı, F. (2008). Antik Çağda Düşüncenin Kentsel Mekâna Yansıması/The Reflection of the Thought to the Urban Space in Antique Ages. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 33-48.

Odabaş, U. K. (2018). Tarihsel süreçte kamusal alanın yapısal dönüşümü ve Habermas. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 2051-2066.

- Okan, E., Bilir, A. ve Çalışkan, D. (2022). Prusias Ad Hypium antik tiyatrosu: Yeni kazılar, ilk veriler. *Höyük Dergisi*, Sayı: 9, 33-66. DOI: 10.37879/hoyuk.2022.033
- Okan, E. (2016). Tykhe ya da Fortuna. *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Okumuş E. (2024) Korumacı cinsiyetçilik örneği olarak “bizde kadın değerlidir” söylemi: Değerli ama eşit değil! *Arkeo Duvar*, 66-76. <https://www.gazeteduvar.com.tr/bizde-kadin-degerlidir-soylemi-haber-1725005>
- Özbey, İ. B. (2021). Koronavirüs salgınının toplumsal yapı üzerindeki etkileri: Erzurum örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(3), 821-839.
- Özlü, Z. (2015). *İlk çağdan Cumhuriyet’e bir Batı Karadeniz kenti Düzce (ahali-yi sadıka/sefi ne-i nuh)*, İstanbul: Fırat Basım.
- Pınarcık, P. ve Berkant, E. B. (2024). Bir Şehrin Hafızasını Aralamak: Prusias Ad Hypium (Konuralp) Antik Kenti. *İdealkent*, 16(44), 906-934.
- Rollas, A. N. (1967). *Konuralp-Üskübü Kılavuzu. Guide to Prusias ad Hypium*, İstanbul.
- Rosler, M. (2014). Gendered World Heritage? A Review of the Implementation of the UNESCO World Heritage Convention (1972). *Gender Equality, Heritage and Creativity*, edited by P Keenan, K Nowacka and L Patchett, 60-73.
- Sezer, S. (2016). *Prusias ad Hypium Antik Kenti Heykeltraşlık Eserleri*, İstanbul: Ege Yayınları.
- Sezgin, E. ve Çilingiroğlu, Ç. (2021). Arkeolojik Verilerin Toplumsal Cinsiyet Arkeolojisi Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi. A. Baysal (Ed.), *Materyal Kültür ve İnsan Yeni Yaklaşımlar*, 21-60.
- Sørensen, M. L. S. (2006). The archaeology of gender. *A companion to archaeology*, 75-91.
- Şahin, S.Z.(2017). Ata Mirası mı Ana Yadıgarı mı: Dünya Miras Alanlarının Belirlenmesi ve Korunmasında Toplumsal Cinsiyetin Rolü, *Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekan Sempozyumu*, 404-419.
- Şimşek, G. (2017). Kültürel Mirasın Korunmasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlılığın Yerini Anlamak. *Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekan Sempozyumu*, 420-434.
- Yelözer, S. (2015). Şey-Özne-Arkeolog: Geçmişin Cinsiyetlendirilmesi ve Eril Önyargılar. *Arkeolojik Şeyler - Archaeological Things*, TAG - Türkiye Toplantısı Bildirileri 2, 83-96.
- Yüceşahin, M.M. ve Yazgan, P. (2017). Kentler toplumsal cinsiyetsiz değildir: Türkiye’de kentsel mekânın üretiminin feminist bir eleştirisi. *Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies*, 18(1), 85-106.
- Zeyrek, T. H. ve Baran-Çelik, G. (2005). *Prusias ad Hypium (Kieros): Anadolu'nun kuzeybatısında antik bir kent (Konuralp/Üskübü)*, Ege Yayınları, İstanbul.

Extended Summary

This article examines the visibility of women in the public sphere in antiquity through the ancient city of Prusias ad Hypium and the experiences of women experts working in the field of cultural heritage from a gender perspective. While the representation of women in antiquity is questioned through archaeological data, the connection of women involved in excavation and conservation works with the city is also analysed. The study, conducted with qualitative research method, shows that ancient cities carry dynamics that affect not only the past but also the present, and reveals how important the role of women in these processes is in understanding and transferring cultural heritage. In this context, the study emphasises the necessity of gender-sensitive heritage policies.

Prusias ad Hypium (today Konuralp) is an ancient city located 8 km north of the provincial centre of Düzce, dating back to 3500 BC. Located in the Bithynia region, the city attracts attention with its

theatre, gate, aqueduct, bridge and fortification structures belonging to many periods, especially the Roman period. The city, whose first name was Kieros, was named Prusias ad Hypium when it was captured by Prusias I, King of Bithynia. During the Ottoman period, this settlement, known as Üskübü, was later named Konuralp in honour of Konur Alp Bey. The city, which showed great development during the Roman period, saw some construction activities during the Ottoman period, but preserved its ancient texture to a great extent.

In recent years, a gender perspective has become increasingly important in the conservation of world and cultural heritage. This approach provides a basic framework for the identification, conservation and transfer of historical sites and ancient cities to future generations. This study emphasises the growing importance of a gender perspective in the conservation of cultural heritage. In particular, it is argued that the historical roles of women in ancient cities should be re-evaluated. It is important to go beyond traditional narratives in which women are prominent in everyday life and men in spheres of power; both in terms of gender equality and the preservation of common human heritage. Women played various roles in ancient cities, such as administrators, priestesses, labourers or merchants, but these roles are underrepresented in historical records. This deficiency can be overcome through archaeological finds and works of art. A more inclusive approach to the conservation and promotion of women's heritage elements should be adopted. For example, the historical significance of buildings dedicated to women should be emphasised and promoted accordingly. Space is not only a physical structure but also a structure shaped by intellectual, administrative and social relations. In this context, a gender-sensitive approach to the conservation of ancient cities not only facilitates the understanding of the past, but also ensures a more just and holistic legacy for the future. Ancient cities should be analysed not only in terms of architecture but also in terms of gender roles. The analysis of Prusias ad Hypium shows that women were not completely invisible in the past; they were present in the public sphere through religious and social roles. However, it is also seen that these representations were limited and selective.

In the ancient world, women were included in urban space but devalued and their social roles and spatial positions were limited. Women were mostly confined to domestic spaces and defined by fertility. The spatial organisation in ancient cities reflects social structure and gender roles. Archaeological data allows us to understand not only the physical but also the historical construction of gender. In this context, archaeology plays an important role in the formation of social memory and historical narrative. However, the production of archaeological knowledge can be shaped by prejudices such as gender, race and class, and this leads to the questioning of the objectivity of archaeology. Although the discipline of archaeology analyses historical changes, it is not independent from sexism. Women have generally remained in the background in historical narratives and archaeological studies, and male-centred approaches have led to the invisibility of women archaeologists and sexist interpretations of findings. The stereotypical interpretation of grave finds (e.g. weapons=male, ornaments=female) reinforces this problem. Women archaeologists face overt discrimination and patronising sexism both in academia and in the field. They are often restricted to tasks deemed 'suitable for women' rather than physical labour, deepening inequality. When they react, discrimination is legitimised with discourses of 'protection'. Gender archaeology makes an important contribution by analysing how gender is embedded in social practices and how objects are associated with gender. This approach adds depth to the theoretical debates on gender as a social phenomenon by trying to understand how gender is shaped by material conditions and how it affects these conditions. Cultural heritage is shaped by communities and who has a say in its protection is important. Gender equality should be incorporated into the identification, valorisation and conservation of heritage. Recognising that women and men may have different preferences, it should be questioned

whether conservation policies support women's participation. In this context, the involvement and balance of gender-sensitive experts is critical.

The experiences of women working in the field of cultural heritage today resonate with female figures of the past, revealing the importance of gender sensitivity in conservation and narrative processes. In this context, it is argued that cultural heritage is not only physical, but also multivocal, inclusive and gender equitable. By questioning the male-dominated structure of historical narratives, it is important that women's economic, political and cultural roles become more visible. This approach builds a bridge between the past and the present in the context of gender and provides a historical basis for equality policies. Analysing gender representations in ancient cities allows us to rethink to whom cultural heritage belongs, by whom it is narrated and whose voices are heard. Making women's past and present contributions visible contributes to the development of more equitable and participatory heritage policies. The sculptures, inscriptions and archaeological finds at Prusias ad Hypium offer rich opportunities for gender analysis. Especially the representation of women in the public sphere and the way they are honoured stand out. The presence of many statues of 'Clothed Women' in the city shows that women occupied an important place in artistic representation. The inscribed statue of Numeria Aemillia Posilla reveals that she was honoured and memorialised for her public contributions. The depiction of male and female figures together on some tomb stelae contains iconographic elements indicating gender roles: men are usually associated with professional roles, while women are associated with traditional domestic production. However, the city's repertoire of goddesses (Cybele, Artemis, Athena, Tykhe, Aphrodite) shows that female figures were represented not only in domestic but also in public, political and protective roles. The use of Medusa heads in different buildings in the city suggests that female images were also associated with power, protection and deterrence. In addition, the equal representation of male and female busts on the tombstones indicates that women may have had a high status in the society. In general, these finds show that women were not only passive figures in ancient city life, but also took part in the public sphere with certain roles and forms of representation.

The findings obtained from the interviews show that some common views come to the fore among the participants. In particular, while the statue of Tykhe is considered as an important symbol of the city, there is a general consensus on emphasising the place of female figures and goddesses in cultural heritage. However, it was stated that gender-oriented studies are insufficient in the excavations of ancient cities and that this issue is still in the background. While women archaeologists were less visible in the past, they have started to take on more active roles; however, they are still outnumbered and under-supported compared to their male colleagues. This has been attributed to gender roles in society, perceptions of physical strength and stereotypes of working conditions. Although gender sensitisation is gaining importance in the field of cultural heritage, gaps remain in practice. Mentoring, training, equal distribution of tasks and support programmes for women are recommended to overcome these deficiencies. It is seen that Prusias ad Hypium has a special meaning for academics and experts, and that they contribute to this city through volunteer work, research and promotional activities. Although the role of women in this area is mostly limited to handicraft and promotional projects, it is emphasised that their contributions should be more visible. It was also stated that local women are active in areas such as handicrafts, festivals and entrepreneurship.

Archaeological findings and representations of women show that women in antiquity were not limited to the domestic sphere; they were also involved in economic, religious and social life. These representations point to the need for a more inclusive and gender-oriented approach to cultural heritage. The lack of historical data on women narrows the understanding of heritage, and the

elimination of these gaps makes it possible to evaluate both the past and the future with a more equitable perspective. In this context, tracing women is seen as not only a historical but also a social responsibility.